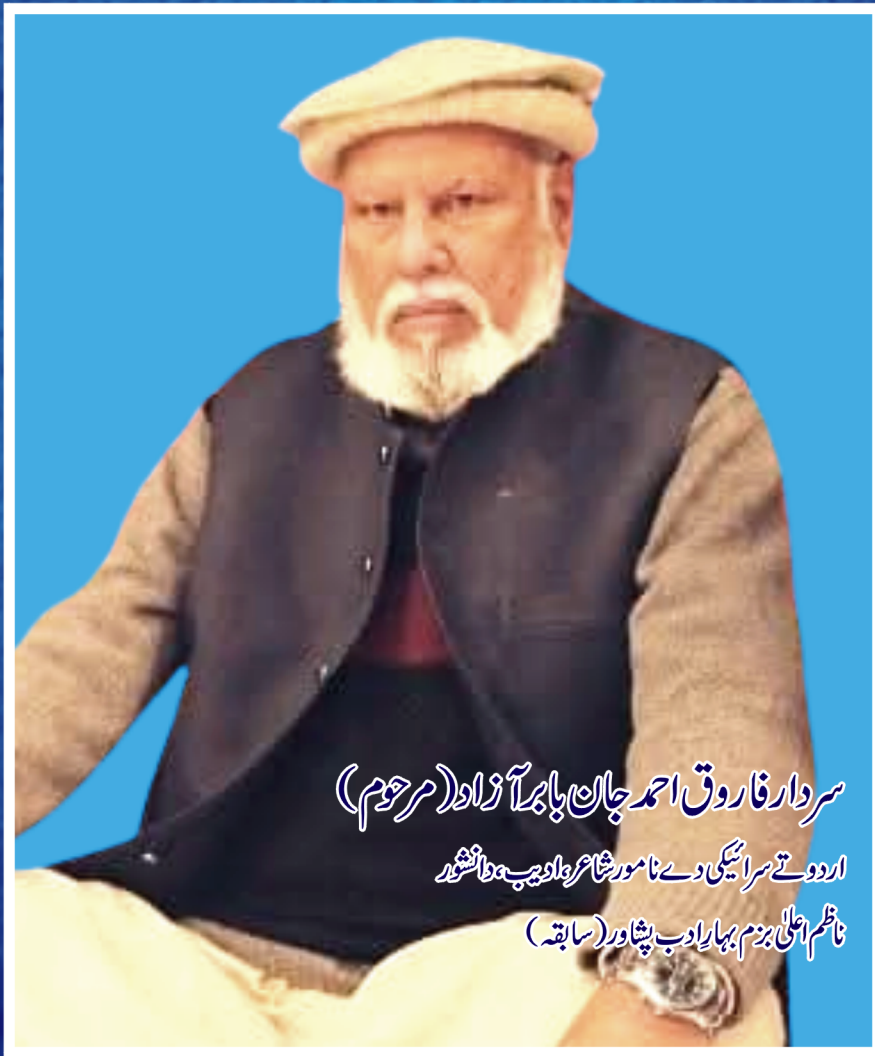

سرائیکی مجلہ

گومل رنگ

سردار فاروق احمد خان بابر آزاد (مرحوم)

اردو سرائیکی و نامور شاعر، ادیب، دانشور

ناظم اعلیٰ بزم بہار ادب پشاور (سابقہ)

ضابطہ

سرائیکی دارنگ

پاکستان دیاں ساری زبانان اپنی مٹھاس، حسن تے دلکشی نال ہک خاص پچھانڑ رکھدیاں ہن۔ انہاں وچ سرائیکی زبان دی مٹھاس دی گال ہی نرالی ہے۔ ایہہ زبان صرف اظہار دا ذریعہ نہیں، بلکہ نفاست، نزاکت تے شاعرانہ آہنگ نال لبریز اک وسیع ادبی ورثہ ہے۔ خواجہ غلام فرید ورگے عظیم شاعر نے اس زبان نوں عالمی سطح تائیں روشناس کرایا۔ سرائیکی زبان وچ شاعری تے نثر دا خزانہ صدیاں توں منتقل ہوندا رہیا۔ دینی ادب، لسانیات، افسانہ، ڈرامہ، ناول، تحقیق، تنقید، ثقافت، لوک ادب تے صحافت تک ہر صنف وچ ایہہ زبان اپنی جھلک رکھدی اے۔ پرنٹ دی سہولت ملن توں بعد ایہہ پیش بہا ذخیرہ محفوظ شکل وچ سامڑے آ نراں شروع تھیا، جواج ساڈے لئی باعث فخر اے۔ گندھارا ہندکو بورڈ نے ہمیشہ پاکستان دیاں زبانان دی ترویج تے ترقی آسے خدمات سرانجام دتیاں ہن۔ 7 عالمی ہندکو کانفرنساں، 9 علاقائی زبانان دیاں کانفرنساں تے ڈیرہ اسماعیل خان وچ 2 کامیاب سرائیکی کانفرنسز اس گال دی روشن مثال ہن۔ اس دے علاوہ گندھارا ہندکو بورڈ نے سرائیکی زبان دی کتاباں وی چھاپیاں ہن۔ ایہہ ساڈا فخر اے کہ گندھارا ہندکو بورڈ دے چیئرمین محترم اعجاز احمد قریشی صیب دا تعلق ڈیرہ اسماعیل خان دی دھرتی نال اے تے انہاں دی مادری زبان سرائیکی اے۔ انہاں دی سرپرستی تے قیادت وچ ادارے نے بے شمار کامیابیاں حاصل کیتیاں۔ آج تہاڈے ہتھ وچ ”گول رنگ“ دا تیسرا شمارہ موجود اے۔ ایہہ رسالہ سرائیکی ادب، ثقافت تے زبان دے فروغ لئی ایک نواں سنگ میل ثابت ہووے گا۔ ساڈی بھرپور کوشش اے کہ ایہہ پلیٹ فارم سرائیکی زبان دے لکھاری، شاعر، محقق تے قاری نوں اکٹھا کرے۔ اس رسالے وچ شامل تحریاں فیس بک دے گروپ ”سرائیکی ادب“ تے کچھ تحریاں ”اے آئی“ دے ذریعے حاصل کیتی گئیاں ہن۔ ساڈی سرائیکی بولنڈ آلیاں کولوں اپیل اے کہ اپڑی تحریاں، خیالات تے علمی کاوشاں نال ”گول رنگ“ نوں مالا مال کرو۔ ایہہ رسالہ صرف ساڈا نہیں، بلکہ تہاڈا اے، سرائیکی خطے دی آواز اے۔

ادارہ

سرپرست

اعجاز احمد قریشی

مدیر منتظم

محمد ضیاء الدین

مدیر

محمد نعمان قیوم

نائب مدیر

علی اویس خیال

کمپوزنگ

علی اویس، بلال احمد، نعمان قیوم

پروفنگ

محمد عادل

متھاوریخ

محمد نعمان قیوم

مٹل

تاؤڈی محبت

شمارہ

2025ء

پرنٹر

جی ایچ اے لیز پرنٹنگ

پبلشر

گندھارا ہندکو اکیڈمی، پشور

مجلس مشاورت:-

ڈاکٹر عدنان محمود گل، سید کامران شاہ، ڈاکٹر شمینہ زاہد، احمد ندیم اعوان، خالد سلطان خواجہ، ضیاء الحق سرحدی، سکندر حیات سکندر، خواجہ یاور نصیر، صادق صبا، رفیق کامران، ڈاکٹر گل ناز بانو، ڈاکٹر ترین گل، آفتاب احمد، وسیم شاہد، محمد نوید قریشی، محمد فہیم صدیقی، حاجی احسان الہی، کرنل سکندر ضیاء، شرافت علی مبارک، شاہد مسعود، محمد رفیع، انجینئر صدیق اعوان، ناصر حسین، سعید پارس

گندھارا ہندکو اکیڈمی پشور

A-4 ریلوے روڈ، یونیورسٹی ٹاؤن، پشاور

ای میل: ghbpakistan@gmail.com، ویب سائٹ: www.gandharahindko.com، رابطہ نمبر: 091-7256262

حسن ترتیب

شمار	موضوع	تحریر	صفحہ
1	کافی داتہندہ بی عرفان	ظہور احمد دھریچہ	2
2	سرائیکی زبان دا ادبی ورثہ	ڈاکٹر ثارا احمد خان	4
3	خواجه غلام فریدی شاعری وچ محبت تے تصوف	پروفیسر رفیق سندیلہ	5
4	سرائیکی لوک ادب دیاں روایتاں	ڈاکٹر عاشق بزدار	6
5	خطہ سرائیکستان دی ثقافت تے رنگارنگ روایتاں	پروفیسر شاکر حسین شاہ	7
6	سرائیکی افسانے دا ارتقائی سفر	ڈاکٹر صغریٰ صدف	8
7	سرائیکی زبان تے جدید صحافت	نذیر کوثر	9
8	سرائیکی ناول نگاری: موجودہ صورتحال	شعیب نواز	10
9	فریدیات: اک تحقیقی جائزہ	ڈاکٹر محمد یوسف	11
10	سرائیکی شاعری وچ مزاحمتی رجحانات	عرفان شہزاد	12
11	سرائیکی اجرک دی تاریخ	(ڈاکٹر یاسر جامی)	12
12	ماں بولی کیوں؟	فدا حسین	13
13	"سرائیکی" داناں کائیں اتے کیوں سترے؟	زاہد منیر دھریچہ	14
14	"فیس فریدی"	ڈاکٹر گل عباس اعوان	16
15	ہک شام میڈے ناں	اصغر گورمانی	17
16	کولمبس دی کہانی شعیب دی زبانی	شعیب نواز	18
17	حکایت	مولوی لطف علی	19
18	سرائیکی زبان تے ثقافت دا آج تے کل	صادق بخاری	21
19	نویں نسل تے سرائیکی پچھان	روینہ لغاری	22
20	سرائیکی مزاحیہ ادب دا جائزہ	صادق وسیم لاشاری	23
21	سرائیکی زبان دی ترقی تے مسئلے	پرویز حیدر لغاری	23
22	سرائیکی ادب وچ عورت دا کردار	رضوانہ بلوچ	25
23	سرائیکی لوک موسیقی تے اس دا سماجی اثر	ظفر چانڈیہ	26

گومل رنگ

گندھارا ہندکوا کیڈمی

کافی داتہذبی عرفان

(لکھت: ظہور احمد دھریجہ)

کافی سرائیکی شاعری دی قدیم صنف اے تے سرائیکی وسیب جینکوں تاریخ دے کتابیں وچ سندھ وادی وی آکھیا گے ہک ویلے صرف موجودہ پاکستان ہی بلکہ ہندوستان دے پورے ادھ حصے تے مشتمل ہا ایں سندھ وادی وچ ہزاراں سالیں توں شاعری تھیندی آئی اے اتے ڈو جھی اصناف سخن دے نال کافی وی لکھیندی آئی ایسا ڈے بزرگ حضرات شاہ حسین بابا بلھے شاہ سچل سرمست خواجہ فرید خرم بہاولپوری خواجہ محمد یار فریدی بخت فقیر تے ایں طرح بے سینکڑاں شاعراں کافی دی صنف کوں نہ صرف مضبوط تے توانا کیتے بلکہ ایندے وچ سرائیکی دی مٹھاس تے چاشنی رلاتے اینکوں من بھادناوی بنائے۔ کافی داپندھ سینکڑاں سالوں داپندھ کریندا یتیم جتوئی صالح اللہ آبادی توں تھیندا اج احمد خان طارق تینیں تیج گے انہاں شاعریں کوں کافی بجھارت نی بنایا بلکہ

جانی رات رہ پوسا نگا خدائی اے

متاں ول نہ مکروں جندڑی پرائی اے

یا دل

یاری نہ لادنی تھئی

لوکی کھلاونی تھئی

یا دل

طارق راول روح دارا نجھا

رانجھا سارے جگ داسا نجھا

ہردی خیر تے ہر دا بھلا

اللہ اللہ اللہ

آکھ تے پیغام ڈتے جو شاعری سمجھ آون آلی شے کوں آکھن۔ کافی کیا ہے؟ ایں بارے ماہر فریدیات تے مہاندرے لکھاری سنیں محمد سعید احمد شیخ دا ہک مضمون روزنامہ خبریں ملتان دے وسیب سنگ مورخہ 14 اگست 2006

دی اشاعت وچ آئے تساں یقین کرواے مضمون پڑھ تے میکوں بھنوالی آ گی اے میکوں ایویں لگے جیویں بھونڈیں بھونڈیں تے میڈے پیرکینھی کافی بارے اتنی عالمانہ بحث اتنی خوبصورت گالھ؟ میں اج تک نی پڑھی شیخ سعید صاحب ہک مختصر مضمون وچ دریا کوں کوزے وچ بند کرن والا معاملہ کیتے۔ جیکر اسان سارے سنگتی کافی دے ایں مضمون کوں دل نال پڑھ گھنوں ہاتاں اساکوں کافی بارے کہیں طرح دیاں بحثاں یا کانفرنساں کراون دی ضرورت پیش نہ آوے ہا۔

جدید کافی تے قدیم کافی اے کیا رولا ہے؟ کافی بس کافی ہوندی اے جدید تے قدیم نی ہوندے البتہ نویں سوچ تے نویں فکر دی گالھ کیتی ونج سگدی اے۔ اگر کوئی شخص فرسودہ خیالات کوں ڈنگی پھنگی ترتیب نال لکوتے اینکوں جدید کافی داناں ڈیوے تاں اینکوں جدید کافی نہ آکھیا ونج سکے اتے جیکر خواجہ فرید سنیں اج توں 150 سال پہلے اپنے وسیب دے محروم تے بے وس دا انسان مرثیہ تے ڈکھڑا ایں طرح لکھے جو

ڈکھڑیں کارن جئی ہم

سولیں سانگ سمانی ہم

درد اندیشے سکڑے سوڑے

بیانہ بھین تے بھنی ہم

جاون لادی پنڈ بلا دی

چم سراکھیاں چنی ہم

راحت ویندیں وداع نہ کیتیم

مئی ہم پرمترائی ہم

پیڑ پرانی امڑی سکڑی

مونجھ منجھاری دائی ہم

سختی تے بدبختی تترئی

حال ونڈا ہمسائی ہم

تاں اینکوں کیویں پرانی کافی آکھیا ونج سکے؟ کافی ہووے تے بھانویں ڈوہڑہ جیڑھی گالھ دل دے اندرون نہ نکلے اثر نی کریندی اتے جیڑھی اثر نی

آدمی کوں اوندی سمجھ وی آوے۔ ایں واسطے آج دے دہشت گردی دے دور وچ تصوف دے ذریعے پیار تے امن دی گالھ وی ضروری اے۔

بادشاہ داپتر جتنا شہزادہ ہووے مٹھاتے پیارا اپنا پتر لگدے ڈوہڑہ کافی گاؤں تے گانمن اے ساریاں اساڈیاں اپنیاں صنفاں ہن اساڈا بھانویں خیال عرش معلیٰ تے ہوون پر پیر دھرتی تے ہووے بلا شک اساں شاعری وچ لکھ ترقیاں پاوون پر ایہو سارو کجھ ہووے اپنی زبان اتے بیان وچ کافی ہووے تے بھانویں دڈوہڑہ ایندے وچ بہوں لکھیا گیا تے لکھیندا پے۔ اساں سرائیکی دے انہاں صنفاں کوں مضبوط کروں تے ایندے وچ نویں نویں خیالات تے نت نویں سوچ شامل کروں۔ ایندے وچ کوئی شک نی جو سرائیکی دے انہاں صنفاں وچ نہ صرف انقلاب لکھیا ونج سگدے بلکہ انہاں دے ذریعے انقلاب گھن وی آندا ونج سگدے پر ضروری گالھ اے ہے جو انقلاب دے ناں ڈے تے انہاں اصناف سخن دی شکل نہ وگاڑی ونجے البتہ نویں فنی تے فکری تجربے کافی دی شان وچ ودھارے دبا عث بن سکدن تے اے ہوونے چیدن۔

شاعری وچ نویں تجربیں دی طرف توجہ ڈیون دی ضرورت اے۔ نظم کوں کافی آکھن دی بجائے ضرورت ایں گالھ دی ہے جو سرائیکی وچ نویاں اصناف سخن ایجاد کیتیاں ونجن انہاں اصناف سخن داپیٹرن بنایا ونجے اتے انہاں اصناف سخن کوں وسیبی ناں تے نہ صرف وسیب بلکہ سارے جگ جہان وچ متعارف کرایا ونجے اے کم اوکھا کائناتی صرف توجہ دی ضرورت اے۔ جیکر اساڈے دشمنیں کروڑ میزائل بنا گھدن تاں اساڈے کیتے شاعری دی صنف بناون مشکل نی بجائے ایندے اساں ادب دے میدان وچ کاغذی گھوڑے بجاں اساں اپنے اصلی گھوڑے پیدا کروں۔

اساڈے وسیب وچ اپنے اپنے گروپ بناون سانگے ہک بیگاندا کم تھنیدا پے کجھ سینئر شاعر اپنے جونیئر کوں کلام لکھ ڈیندن اوچھپ ویندے وقتی طور تے نواں شاعر پھوکڑیں آلی کار پھوکج ویندے اگوں او خود پہلے والی کر لکھ نی سگدا اتے او پچارا گیر وات آویندے یا تاں ساری حیاتی گرو دا چیلہ بن تے رہے تے ہمیشہ اپنے گروتوں کجھ لکھویندا رہے یا ول اوندا معاملہ اروار نہ پار بلکہ ادھ وچ غار والا تھی ویندے کیوں جونویں شاعر دی رہنمائی کرتے او کوں

کریندی او شاعری نی پھوگ اے او کوں کوئی پروفیسر لکھے تے بھانویں پی ایچ ڈی ڈاکٹر او کوں بھانویں جدید دانان ڈٹا ونجے تے بھانویں جدید الجدید او اوندی کوئی وقعت کیتھی جیڑھی گالھ دل دے اندرون نکلے اتے سنن آ لے دلیں تے اثر کرے او باہی دراصل نویں شاعری تے اوہ سرائیکی تہذیب دا عرفان اے۔

دیوان فرید دے 272 کافیں وچوں کجھ کافیاں اتجھیاں ہن جیڑھیاں شکل (بیئت) دے اعتبار نال کافیاں کیتھی ول کیا وجہ ہے جو خواجہ سین سارے کلام کوں کافی آکھیا ویندے حالانکہ دیوان فرید وچ حمد مولود مخمس مسدس نظم تے غزل وغیرہ سب کجھ ہے اے گالھ تحقیق طلب ہے جو کافی دے علاوہ ڈوجھے اصناف سخن دا نکھیرا کیوں نہ کیتا گیا اتے ہر شے کوں کافی کیوں آکھ ڈتا گیا پر ہک گالھ طے ہے جو خواجہ فرید سین دا اعتبار اتنا ہا جو انہاں مولود کوں وی کافی آکھ ڈتے تاں او کافی بنیا گے پر اساں اپنا اعتبار تے اعتماد ایں طرح ونجا چکوں جو اپنی گالھ منواون سانگے کٹھ میل تے کانفرنس کرویندوں پر ول وی کوئی اسا کوں یا اساڈی شاعری کوں کافی نی منیندا۔

کیا کافی حمد نعت مرثیے تے قصیدے وانگوں مخصوص صنف اے؟ کیا ایندے وچ صرف تصوف دے موضوعات آسگدن؟ ڈھیر سارے لوک اینویں آکھدن پر گالھ اینویں نی کافی حمد نعت تے مرثیے وانگوں پابند صنف دانان کائناتی بلکہ کافی وچ دھرتی دی محبت توں گھن تے دھرتی دشمنیں دا پیٹ چاک کرن تک دی گالھ کیتی ونج سگدی اے۔ خود خواجہ فرید سین پٹ انگریزی تھانے آکھن دے نال روہی دے ٹہیں کوں کوہ طور وی بنا چھوڑے۔

خورشید بخاری دے بقول موجودہ استحصال تے ظلم و جبر دے دور وچ قوم کوں عشقیہ تے تصوف دے مضامین ڈیون انہاں کوں نشہ لاون والی گالھ ہے اجو کے دور وچ ساری دنیا وچ کتھا ہیں وی تصوف دی ریت کوں زندہ کائناتی کیتا ویندا پیا۔ کیوں جواج دے دور دے تقاضے کجھ بے ہن۔ آج دے سرائیکی شاعر تے ادیب تے فرض عائد تھنیدے جو او قوم کوں نشہ لاون دی بجائے شعور تے انقلاب دار ستہ ڈکھاوے۔ خورشید بخاری دا اپنا نقطہ نظر اے میں آکھداں جو شاعری کوں کہیں نظریے تے ہک موضوع دا پابندی بنایا ونج سگدا ہر طرح دی شاعری تھیوے پر ہووے عام آدمی کیتے تے عام آدمی دی بھلائی کیتے تے عام

سرائیکی زبان دا ادبی ورثہ

(ڈاکٹر ثار احمد خان)

سرائیکی زبان پاکستان دیاں وڈیاں تے قدیم زبانیں وچوں اک اہم زبان ہے، جیہڑی اپنی مٹھاس، نرم لہجے تے نفاست دی وجہ نال پہچان رکھدی ہے۔ ایہہ زبان نہ صرف روزمرہ گفتگو دا وسیلہ ہے بلکہ صدیاں توں علمی، فکری تے ادبی سرمایہ محفوظ کرن والی زبان وی ہے۔ سرائیکی خطے وچ بولی جانے والی ایہہ زبان اپڑی دلکشی تے تاثیر نال قاری تے سامع دونوں دے دل اُتے اثر چھوڑیندی ہے۔

سرائیکی زبان دا ادبی ورثہ بہت وڈا تے قیمتی ہے۔ شاعری دے میدان وچ حضرت خواجہ غلام فرید دا نام سب توں نمایاں ہے جہاں نے اپڑی کافیاں، دوہڑے تے اشعار وچ عشق حقیقی، محبت، امن، انسان دوستی تے دھرتی نال وابستگی دے جذبات نوں اُجاگر کیتا۔ انہاں دی شاعری صرف سرائیکی نہیں بلکہ دنیا بھر دے قارئین نوں متاثر کر دی ہے۔ جدید دور وچ شاکر شجاع آبادی ورگے شاعر عوامی دکھ درد، محرومی تے جدوجہد نوں اپڑی شاعری دا حصہ بنڑا کے اس ورثے نوں نواں رنگ بخش دے پئے ہن۔ عاشق بزدار، رفیق سندیلہ، شاکر حسین شاکر تے ہور کئی شاعری سرائیکی ادب دے اُفق اُتے روشن ستاریاں وانگر نظر آندے ہن۔

شاعری دے نال نال سرائیکی نثر وی ادب دا اک قیمتی سرمایہ ہے۔ افسانے، ناول، خاکے، ڈرامے، تحقیق، تنقید تے صحافت وچ وی سرائیکی لکھاری اپڑا نمایاں کردار ادا کر رہے ہن۔ ڈاکٹر ثار احمد خان، ڈاکٹر صفرا صدق، عرفان شہزاد تے نذیر کوثر ورگے اہل قلم نے سرائیکی نثر نوں رخ بخش دتا ہے۔

سرائیکی لوک ادب وی اس زبان دا اک انمول حصہ ہے۔ لوک گیت، ٹپے، ماہیے، کہانیاں تے مقامی روایتاں نہ صرف تفریح فراہم کردیاں ہن بلکہ ساڈی تہذیب تے ثقافت دی جھلک وی پیش کردیاں ہن۔ ایہہ لوک ادب

شاعر بناون دی بجائے لکھی لکھائی شاعری ڈے تے اوکوں بحیثیت شاعر مارن دی کوشش کامیاب تھی چکی ہوندی اے۔ ضرورت ایں گالھ دی ہے جو شاگرد کوں پرچہ چل کرتے نہ ڈتا وجے بلکہ پرچہ چل کرن دے قابل بنایا ونجے تاں جو شاگرد شاعری دے سی ایس ایس دے امتحان تک جو ونجے اوکوں اوکھ نہ تھیوے۔ ہک ویلے وڈے وڈے مشاعرے لٹن والے مانگوں شاعری دے عادی گھڑ توں شاعریں بعض نازک موقعیں تے ایویں تڑپھدا ڈٹھے جیویں مچھی بغیر پانی دے تڑپھدی اے۔

سرائیکی ادب آج ہے تے کل وی ہئی اتے اگوں تے وی تہذیبی عرفان دا ذریعہ ہوئے خواجہ فرید سیں دیاں کافیاں اساڈا سرمایہ ہن انہاں کافیاں دے اوٹریں وچ اسا کوں اپنا پورا وسیب تے پورا سماج نظر آندے اے کافیاں حیاتی دے ہر شعبے دی نمائندگی کرتے اوندا احاطہ کریدن خواجہ سیں دے کافیاں کوں صرف تصوف دے دائرے وچ قید نی کیتا ونج سگدا پر انہاں دی ہر کافی وچ دھرتی نال محبت کرن والا صوفیانہ رنگ موجود اے۔ آج دے کچھ ناں دے نقاد ایں طرح دیاں تحریراں شروع کر ڈتن جو خواجہ فرید دے کلام وچ کئی کافیاں اتجھیاں ہن جیرھیاں تصوف توں خالی ہن اسان اے تاں نی آکھدے جو خواجہ صاحب دی ہر کافی تصوف اے بلکہ لفظ خالی وچ شیطانیت واضح نظر آندی اے۔ انہاں اے وی لکھیے جو کچھ لکھاری اتجھے وی ہن جیرھے کافی لکھدے پین تھی سگدے جو انہاں دے مزاراں کوں لوک چیمین اساڈی دعا ہے جو سرائیکی مادھرتی دی محبت وچ کافیاں لکھن والے سارے لوکیں دے مزار بنن اتے او مزار چچن پر کیا جدید کافی لکھن والے اتجھے لوکاں دے مزار چیمین جیرھے جو وڈے فخر نال لکھدن:

اسان دنیا تیڈے گھوٹ

باہروں ہیں اسان کشمش

اندوں ہیں اخروٹ

<https://www.facebook.com/saraiki.adab.1/>

عوامی زندگی دے دکھ سکھ تے سوچ دا عکاس ہے۔

سرائیکی زبان وچ تحقیقی تے تنقیدی کم وی بڑی اہمیت رکھدا ہے۔ کئی محققین نے سرائیکی ادب، تاریخ، ثقافت تے لسانیات اتے وڈے کم کیتے ہن، جیہڑے اس زبان دی علمی حیثیت نوں اجاگر کرن وچ مددگار ثابت ہو رہے ہن۔

مختصر ایہہ کہ سرائیکی زبان دا ادبی ورثہ اک ایسا خزانہ ہے جیہڑا صدیاں توں محفوظ ہوندا آ رہیا ہے تے نسل در نسل منتقل ہو رہیا ہے۔ شاعری توں نثر تک، لوک ادب توں جدید تحقیق تک ہر میدان وچ سرائیکی زبان دی جھلک نمایاں نظر آندی ہے۔ ساڈی ذمہ داری ہے کہ اس ورثے دی حفاظت کریے تے ایں کوں اگلی نسل نوں منتقل کریے تاکہ سرائیکی زبان اپڑی شان تے پہچان نال ہمیشہ زندہ تے تابندہ رہوے۔

خواجہ غلام فرید دی شاعری وچ محبت تے تصوف

(پروفیسر رفیق سندیلہ)

خواجہ غلام فرید سرائیکی زبان دے عظیم شاعر، مفکر تے صوفی بزرگ سن۔ انہاں دا اصل نام "خواجہ غلام فرید کورائی" سی۔ اوہ 1845 وچ چک بہادر، ضلع رحیم یار خان دے قریب پیدا ہوئے تے 1901 وچ انتقال فرمایا۔ خواجہ غلام فرید نے اپنی حیات دا بیشتر حصہ صحرائے چولستان وچ بسر کیتا، جتھے اوہ فطرت نال ہم آہنگی، دھرتی نال وابستگی تے عشق حقیقی دے نغمے چھیڑ دے رہے۔ انہاں دی شاعری سرائیکی زبان دا سب توں قیمتی سرمایہ تے تصوف دے خزانے دی نمائندگی کردی ہے۔

محبت دارنگ

خواجہ غلام فرید دی شاعری دا سب توں بنیادی موضوع "محبت" ہے۔ پرایہ محبت صرف انسانی تعلقات تک محدود نہیں بلکہ اوہ حقیقی محبوب، یعنی اللہ تعالیٰ نال تعلق قائم کرن دی دعوت دیندے ہن۔ انہاں دے کلام وچ ہجر دی آگ، وصال دی تڑپ تے عشق حقیقی دی شدت بھرپور انداز وچ نظر آندی ہے۔ اوہ محبوب حقیقی نوں اپنی زندگی دا مقصد سمجھدے ہن۔

انہاں دی شاعری وچ محبت اک ایسا جذبہ ہے جو انسان نوں دنیاوی مفاد، لالچ تے غرور توں پاک کر دیندا ہے۔ اوہ فرماوندے ہن کہ جیہڑا انسان محبت اختیار کردا ہے، اوہ اصل حقیقت تک پہنچ ویندا ہے۔ انہاں دے کئی دوہڑے تے کافیاں اس گل دی شہادت دیندے ہن۔

تصوف دی جھلک

خواجہ غلام فرید دی شاعری وچ تصوف دارنگ بہت گہرا ہے۔ اوہ وحدت الوجود دے قائل سن تے کائنات نوں اللہ دی موجودگی دا عکس سمجھدے سن۔ انہاں دے کلام وچ "فنا فی اللہ" تے "بقا باللہ" دے نظریات بار بار سامڑے آندے ہن۔ انہاں دے نزدیک تصوف دا مقصد دنیا توں نفرت

ساہون	ساہون	درد	کھڑائے
ساہون	ساہون	زخماں	کھائے
ساہون	ساہون	زندگی	کٹی
ساہون	ساہون	عمر	گنوائے

(شاکر شجاع آبادی)

تیکوں یاد ہو سی میں آکھیا ہم، دلدار مٹھا تو چھوڑ دیسیں
ول ول قرآن تے ہتھ نہ رکھ، نہ قسماں چا تو چھوڑ دیسیں
کچھ سوچ سمجھ کے فیصلہ کر، نہ جوش دکھا تو چھوڑ دیسیں
کر شاکر گوں برباد بجن، بس لوک کھلا تو چھوڑ دیسیں
(شاکر شجاع آبادی)

نہیں بلکہ دنیا وچ رہ کے اللہ نال تعلق قائم کرنا ہے۔

اوہ اپنی شاعری وچ تصوف دے مشکل خیالات نوں بہت آسان تے عام فہم زبان وچ بیان کرن دے ماہر سن۔ انہاں نے "وصال"، "ہجر"، "صحرا"، "دریا"، "ریت"، "ساج"، "دوستی" تے "یار" ورگیاں علامتاں دے ذریعے تصوف نوں شاعری وچ رنگین انداز وچ پیش کیتا۔

دھرتی تے ثقافت نال وابستگی

خواجہ غلام فرید دی شاعری صرف روحانی تڑپ نال محدود نہیں بلکہ اوہ دھرتی، صحرائے چولستان، دریائے سندھ، ریگستان تے لوک روایتاں نال وی جڑی ہوئی ہے۔ اوہ دھرتی نال محبت نوں وی عشق دا حصہ سمجھدے ہن۔ انہاں دے کئی اشعار وچ چولستان دیاں ریتلاں، قافلے، اوٹھ، ڈھول، گیت تے لوک رواج نظر آندے ہن۔ ایہہ تمام عناصر انہاں دے کلام نوں مقامی رنگ بخشدے ہن، جس نال اوہ عام لوکاں دے دل وچ گھر کر گئے۔

محبت تے تصوف دا امتزاج

خواجہ غلام فرید دی شاعری وچ محبت تے تصوف اکٹھے نظر آندے ہن۔ انہاں دے نزدیک محبت ہی اصل تصوف ہے۔ جیہڑا بندہ سچی محبت اختیار کردا ہے، اوہ آپے اللہ دی معرفت حاصل کر گھن دا ہے۔ انہاں دی شاعری وچ محبوب دی تلاش دراصل حقیقت مطلقہ دی تلاش ہے۔ انہاں دا ہر شعر انسان نوں اپنے اندر جھانکن تے روحانی بلندی حاصل کرن دی دعوت دینا ہے۔

ادبی اہمیت

خواجہ غلام فرید نے سرائیکی شاعری نوں صرف ایک زبان دی روایت تک محدود نہیں رکھیا بلکہ اس نوں عالمی سطح اتے پہنچایا۔ انہاں دے کلام دا ترجمہ اردو، پنجابی، انگریزی تے ہور کئی زبانوں وچ ہو چکیا ہے۔ انہاں دی شاعری تصوف دی روایت نوں اگے ودھان دے نال نال انسان نوں امن، محبت، بھائی چارے تے رواداری دا سبق دیندی ہے۔

خواجہ غلام فرید دی شاعری محبت تے تصوف دا ایک ایسا حسین امتزاج ہے جو صدیاں گزرن دے باوجود آج وی زندہ ہے۔ انہاں دے کلام وچ عشق حقیقی دی تڑپ، ہجر دی سوزش تے وصال دی خواہش نمایاں ہے۔ اوہ تصوف نوں

آسان زبان وچ پیش کر کے عام انسان دے دل نال جوڑ دتا۔ انہاں دی شاعری آج دے دور دی انسانیت لئی وی رہنمائی تے روشنی دا ذریعہ ہے۔ خواجہ غلام فرید نہ صرف سرائیکی زبان دے بلکہ دنیا دے وڈے صوفی شعراء وچ شمار ہوندے ہن، جنہاں دا پیغام ہر دور وچ محبت، امن تے سکون پھیلا دے رہے گا۔

ماخذ وحوالہ جات:

1. غلام فرید، خواجہ: کافیاں سرائیکی، لاہور: سنگ میل پبلیکیشنز، 2005۔
2. ڈاکٹر نثار احمد خان: * سرائیکی ادب دا تنقیدی جائزہ *۔ ملتان: یونیورسٹی آف ملتان، 2010۔
3. ڈاکٹر صغرا صدق: فریدیات دا مطالعہ اسلام آباد: اکیڈمی آف لیٹرز، 2015۔
4. رفیق سندیلہ: تصوف تے سرائیکی شاعری کراچی: مکتبہ فکر جدید، 2018۔

سرائیکی لوک ادب دیاں روایتاں

(ڈاکٹر عاشق بزدار)

سرائیکی زبان پاکستان دے وڈے ادبی ورثے وچ اک قیمتی حصہ ہے، جیہڑی نہ صرف اظہارِ ذریعہ ہے بلکہ صدیاں توں عوام دی سوچ، جذبات، ثقافت تے روزمرہ زندگی نوں محفوظ کر رہی ہے۔ سرائیکی لوک ادب وچ گیت، ٹپے، ماہیے، کہانیاں، محاورے، کہاوتاں تے مقامی رسم و رواج شامل ہن، جیہڑے نہ صرف تفریح فراہم کردے ہن بلکہ سماجی، اخلاقی تے ثقافتی تعلیم دا ذریعہ وی ہن۔ ایہہ ادب عوام دے دلان نال جڑیا رہیا ہے تے انہاں دے دکھ، خوشی، امید تے خوف دا عکاس ہے۔

ہیے۔ سرائیکی لوک ادب دے ذریعے نوجوان نسل اپنی ثقافت، زبان، روایات تے اخلاقی اصول نال جڑ کے اپنی پہچان برقرار رکھ سکدی ہے۔ مختصر ایہہ کہ سرائیکی لوک ادب اک زندہ، قیمتی تے متحرک ورثہ ہے، جو نہ صرف زبان نوں زندہ رکھدا ہے بلکہ سماج نوں اخلاقی، ثقافتی تے روحانی اقدار نال روشناس کراندا ہے۔ گیت، ٹپے، ماہیے، کہانیاں، محاورے تے مقامی رسم و رواج نسل در نسل منتقل ہون والے تجربات نوں محفوظ رکھدے ہن۔ ایہ ادب ہر دور وچ قاری نوں اپنے اندر جھانکن، اپنے معاشرتی، ثقافتی تے روحانی اقدار نال روشناس کراندا ہے۔ سرائیکی لوک ادب دی تحقیق، حفاظت تے فروغ ہر اہل علم، ادیب تے سرائیکی بولن والے دی ذمہ داری ہے تاکہ ایہہ روایت ہمیشہ زندہ راہوے تے اگلی نسل تک منتقل ہووے۔

خطہ سرائیکستان دی ثقافت تے رنگارنگ روایتاں

(پروفیسر شاکر حسین شاکر)

سرائیکستان پاکستان دے وڈے تاریخی، ثقافتی تے ادبی خطے وچ شامل ہے، جیہڑا جنوبی پنجاب، ڈیرہ غازی خان، بہاولپور، ملتان، ڈیرہ اسماعیل خان تے انہاں دے ملحقہ علاقیاں اُتے محیط ہے۔ ایہ خطہ صدیاں توں اپنی منفرد ثقافت، زبان، لوک ادب، موسیقی، رقص تے دستکاری دے لئی جانیا جاتا ہے۔ سرائیکستان دی ثقافت صرف روایتی رسم و رواج تک محدود نہیں بلکہ اوہ معاشرتی اقدار، اخلاقیات، لوک فنون تے زندگی دے ہر پہلو وچ اپری جھلک پیش کردی ہے۔

سرائیکستان دا لوک ادب سب توں نمایاں پہلو ہے، جیہڑا مقامی لوکاں دی روزمرہ زندگی، محبت، دکھ، خوشی تے سماجی تجربات دا عکاس ہے۔ ایہ ادب گیت، ٹپے، ماہیے، کہانیاں، کہادتاں، محاورے تے قصے شامل کر کے نسل در

سرائیکی لوک گیت صدیاں توں عوام دے درمیان مقبول رہے ہن۔ ایہہ گیت شادی بیاہ، میلاد، ہجر و وصال، روزمرہ زندگی، محبت تے سماجی حالات دے موضوعات اتے مبنی ہن۔ ٹپے تے ماہیے مختصر مگر اثر انگیز اشعار ہن، جیہڑے عوامی جذبات نوں بہت گہرائی نال بیان کردے ہن۔ ایہ اشعار صرف شاعری نہیں بلکہ عوام دے اندرونی احساسات، محبت، امید، دکھ تے امنگاں دا اظہار وی ہن۔ ایہ لوک شاعری ہر محفل، شادی بیاہ یا مذہبی و سماجی موقعہ تے لازمی طور تے پیش کیتی جاندی رہی ہے۔

سرائیکی لوک کہانیاں تے قصے وی ادب دا اہم جزو ہن۔ ایہ کہانیاں نسل در نسل منتقل ہون والے تجربات، اخلاقی سبق، انسانیت دے اقدار تے معاشرتی اصول بیان کردیاں ہن۔ اکثر کہانیاں حیوانات، قدرتی مناظر، محنت کش لوگاں تے صحرائی زندگی دے حالات اتے مبنی ہندیاں ہن۔ ایہ کہانیاں نہ صرف تفریح دا ذریعہ ہن بلکہ سماجی تعلیم تے اخلاقی اصول دا درس وی دیندیاں ہن۔ انہاں کہانیاں وچ صبر، قربانی، محبت، انسانی رشتے تے انصاف دے جذبات واضح طور تے نظر آندے ہن۔

سرائیکی لوک ادب وچ مقامی رسم و رواج، شادی بیاہ، میلاد، عید، اورانی تے صحرائی تہواراں دی جھلک وی نمایاں ہے۔ ایہ لوک ادب عوامی ثقافت، عادات تے روایتاں نوں محفوظ رکھن دا ذریعہ ہے۔ ہر خاندان، ہر گراں یا محفل وچ ایہ روایت برقرار رہی ہے، جیہڑا نہ صرف زبان نوں زندہ رکھدا ہے بلکہ نوجوان نسل نوں اپنی جڑاں نال جوڑن وچ مددگار ہے۔ ایہ ادب نسل در نسل منتقل ہون والے تجربات، روایات تے اخلاقی اقدار نوں محفوظ رکھن والا اک خزانہ ہے۔

سرائیکی لوک ادب انسان نوں اخلاقی اقدار، سچائی، محنت، قربانی تے محبت دا سبق دیندا ہے۔ ایہ ادب سماجی مسائل، انسانی رشتے، زندگی دے مختلف پہلو، محبت تے ہجر و وصال نوں وی واضح انداز وچ بیان کردا ہے۔ لوک شاعر، کہانی گو، گیتکار تے محاورہ نگار اپنی محنت نال ایہہ ادب اگلی نسل تک منتقل کردے رہن، جیہڑا سرائیکی زبان دی شناخت نوں برقرار رکھن وچ مددگار

برقرار رہن والی روایت ہن۔ لوگ اپنے تہواراں دے دوران خاص لباس، زیورات، لوک گیت تے رقص دے ذریعے اپنی ثقافت دا اظہار کردے ہن۔ ایہ روایت نہ صرف خوشی مناندا ذریعہ ہن بلکہ نوجوان نسل نوں اپنی جڑاں تے ثقافت نال جوڑن وچ مددگار ہن۔

سرائیکستان دی ثقافت نہ صرف فنون لطیفہ بلکہ اخلاقی، سماجی تے روحانی اقدار دا بھی پیغام دیندی ہے۔ ایہ خطہ اپنے لوک ادب، موسیقی، رقص، ہنر، روایات تے رسم و رواج دے ذریعے آنے والی نسل نوں ثقافتی تعلیم مہیا کر رہیا ہے۔ ایہ روایت زبان، ادب، فنون، اور اخلاقی اقدار نوں زندہ رکھن والی اک مضبوط کڑی ہے، جیہڑی خطے دی شناخت نوں برقرار رکھن وچ مددگار ہے۔

مختصر ایہ کہ سرائیکستان اک ایسا خطہ ہے جتھے ثقافت، رنگارنگ روایات، لوک فنون، موسیقی، رقص، ہنر تے روایات ہر پہلو وچ واضح نظر آندیاں ہن۔ ایہ خطہ نہ صرف پاکستان دی ثقافتی شناخت دا حصہ ہے بلکہ اپنے لوک ادب، موسیقی، رسم و رواج تے روایات دے ذریعے دنیا وچ وی منفرد مقام رکھدا ہے۔ سرائیکستان دی ثقافت دی حفاظت، فروغ، تحقیق تے مطالعہ ہر سرائیکی بولن والے، ادیب تے محقق دی ذمہ داری ہے تاکہ ایہ قیمتی ورثہ نسل در نسل محفوظ تے زندہ رہوے۔

سرائیکی افسانے دا ارتقائی سفر

(ڈاکٹر صغریٰ صدف)

سرائیکی ادب وچ افسانہ نگاری اک نمایاں مقام رکھدی ہے، جیہڑی صدیاں توں اپنے ارتقائی سفر توں گزردی آ رہی اے۔ سرائیکی افسانہ ابتداء وچ زیادہ تر لوک کہانیاں تے روایت توں متاثر ہوندا رہیا، جیہڑیاں عوامی زندگی، محبت، قربانی، دکھ، خوشی تے معاشرتی تجربات دا عکس پیش

نسل منتقل ہويا ہے۔ لوک گیت نہ صرف شادی بیاہ، میلاد یا تہواراں وچ گائے جاندے ہن بلکہ محبت، ہجر و وصال، قدرت تے سماجی حالات دا اظہار وی کردے ہن۔ پٹے تے مایے مختصر مگر انتہائی اثر انگیز اشعار ہن، جیہڑے عوام دے دلاں وچ اپنی جگہ بنا چکے ہن۔ ایہہ صنف صرف موسیقی یا تفریح دا ذریعہ نہیں بلکہ لوک جذبات، اخلاق تے روحانی تجربات دا بیان وی ہے۔

سرائیکستان دی ثقافت وچ کہانیاں تے قصے اک اہم کردار ادا کردے ہن۔ ایہ کہانیاں اخلاقی سبق، انسانی اقدار، محنت، صبر، قربانی تے معاشرتی اصول نسل در نسل منتقل کردیاں ہن۔ اکثر کہانیاں حیوانات، صحرائی ماحول، دریائے سندھ، قافلے تے ریگستان دے حالات اتے مبنی ہندیاں ہن۔ ایہ کہانیاں نہ صرف تفریح دا ذریعہ ہن بلکہ نوجوان نسل نوں اپنی ثقافت، تاریخ تے روایات نال جوڑن وچ مددگار ہن۔ سرائیکستان وچ کہانیاں صرف زبان دی حفاظت دا ذریعہ نہیں بلکہ معاشرتی ہم آہنگی تے اخلاقی تربیت دا بھی ذریعہ ہن۔

سرائیکستان دے لوگ اپڑی موسیقی تے رقص دے نال اپنی ثقافت دا اظہار کردے ہن۔ شادی بیاہ، میلاد، عید تے دیگر تہواراں وچ ڈھول، ہارن، بنجو، سرنگی تے دیگر مقامی سازاں دے نغمے سننے نوں ملدے ہن۔ لوگ انہاں نعمات دے مطابق رقص کردے ہن، جیہڑا نہ صرف تفریح بلکہ جذباتی اظہار تے سماجی اتحاد دا ذریعہ بھی ہے۔ جھومر، کچھڑی، تے میلیاں دا مخصوص رقص ایہ خطے دی شناخت دا لازمی حصہ ہن۔ موسیقی تے رقص دے ذریعے مقامی لوک اپڑی ثقافتی پہچان نوں برقرار رکھدے ہن۔

دستکاری سرائیکستان دی ثقافت وچ اہمیت رکھدی ہے۔ کپڑا بنائی، کڑھائی، ٹوپی، چادر، مٹی دے برتن، لکڑی تے دھات دے فن پارے مقامی لوگاں دی مہارت دا مظہر ہن۔ ایہ ہنر نہ صرف مقامی استعمال لئی بلکہ سرائیکستان دی شناخت نوں اجاگر کرن دا ذریعہ بھی ہے۔ مختلف علاقوں دے کاریگر اپنی محنت، مہارت تے فن نال خطے دے رنگارنگ ثقافتی ورثے نوں نسل در نسل منتقل کردے رہن۔

رنگارنگ روایات تہواراں، شادی بیاہ، اورانی، عید، میلاد، محافل تے میلوں وچ واضح نظر آندیاں ہن۔ ایہ رسم و رواج ہر گاؤں، محفل یا خاندان وچ

ثقافت دی ترقی واثبوت ہے بلکہ معاشرتی شعور، اخلاقی اقدار، محبت، قربانی تے انسانی جذبات نوں محفوظ رکھن والا ذریعہ وی ہے۔

سرائیکی زبان تے جدید صحافت (نذیر کوثر)

سرائیکی زبان پاکستان دے ادبی تے ثقافتی ورثے وچ اک نمایاں مقام رکھدی ہے۔ ایہ زبان نہ صرف مقامی بولی دے طور تے استعمال ہوندی ہے بلکہ ادب، لوک کہانیاں، شاعری، افسانہ، نثر تے ہونو جدید دور وچ صحافت دے شعبے وچ وی اپنی اہمیت قائم رکھدی ہے۔ جدید صحافت دے تناظر وچ سرائیکی زبان دا کردار عوامی شعور، معاشرتی مسائل، ثقافتی شناخت تے مقامی روایت نوں اجاگر کرن وچ نہایت اہم ہے۔

سرائیکی زبان دے ذریعے صحافت نے مقامی سطح تے عوام دے مسائل نوں بیان کرن وچ نمایاں کردار ادا کیتا ہے۔ اخبارات، رسالے، جرائد، آن لائن پلیٹ فارمز تے سوشل میڈیا سرائیکی بولن والے عوام نال رابطے دا ذریعہ بنڑے ہن۔ ایہ ذرائع نہ صرف خبراں پہنچاؤن دا ذریعہ ہن بلکہ مقامی مسائل، تعلیمی، صحت، سیاسی تے سماجی موضوعات اتے شعور بیدار کرن والے پلیٹ فارم بھی ہن۔ سرائیکی صحافت نے مقامی زبان دے فروغ نال نال عوامی شعور نوں وی مستحکم کیتا ہے۔

سرائیکی صحافت وچ مضمون نگاری، کالم، انٹرویو، رپورٹنگ، تحقیقاتی مضامین، انشائیہ تے تحقیقی رپورٹاں شامل ہن۔ ایہ سب صنفان نہ صرف عوام دے شعور نوں بلند کرن والا ذریعہ ہن بلکہ ثقافتی، ادبی تے معاشرتی اقدار نوں محفوظ رکھن والا ذریعہ وی ہن۔ سرائیکی زبان دے صحافی اپنی تحریراں دے ذریعے معاشرتی نا انصافیاں، غربت، تعلیم، صحت، خواتین دی حالت، سیاست تے مقامی مسائل اتے روشنی پاندے ہن۔ انہاں تحریراں دا مقصد نہ صرف مسائل

کردیاں۔ ایہ کہانیاں صرف تفریح نہیں بلکہ اخلاقی سبق، انسانی اقدار تے سماجی اصول نوں نسل در نسل منتقل کرن والی صنف ہن۔

ابتدائی سرائیکی افسانے سادہ زبان، عام لوکاں دے تجربات، محبت، ہجر و وصال، دھرتی تے فطرت دے مناظر اتے مبنی ہندے سن۔ انہاں کہانیاں وچ کردار عام تے سادہ ہندے سن، جیہڑے معاشرتی اقدار تے اخلاقی سبق نال جڑ دے سن۔ ایہ لوک کہانیاں نہ صرف تفریح دا ذریعہ ہن بلکہ نوجوان نسل نوں اپنی ثقافت، زبان تے روایات نال جوڑن وچ مددگار ہن۔ وقت دے نال سرائیکی افسانہ وچ جدید رجحانات دا اضافہ ہویا۔ افسانہ نگار معاشرتی نا انصافی، غربت، عورت دی حالت، تعلیم، سیاست تے سماجی تبدیلیاں اپنے افسانیاں وچ شامل کرن لگے۔ جدید افسانے وچ کردار زیادہ پیچیدہ، حقیقت پسندانہ تے نفسیاتی پہلوؤاں توں بھرپور ہوندے ہن۔ پلاٹ، مکالمے، ماحول تے کرداروں دی اندرونی کشمکش نوں زیادہ تفصیل نال بیان کیتا جاندا ہے، جیہڑا قاری نوں سوچن، محسوس کرن تے تجزیہ کرن اتے مجبور کردا ہے۔

سرائیکی افسانے دا ارتقائی سفر صرف موضوعات وچ تبدیلی نہیں بلکہ اسلوب، زبان، بیان تے ادبی فن وچ وی نمایاں ہے۔ ابتدائی افسانے سادہ، سلیس تے عوامی زبان وچ ہندے سن، جدے مقصد اخلاقی سبق یا سماجی تجربات نوں منتقل کرنا ہوندا سی۔ جدید افسانے وچ اسلوب زیادہ فنکارانہ، زبان ادبی، کردار پیچیدہ، متحرک تے ماحول تفصیلی ہو گیا۔ ایہ ترقی نہ صرف ادبی معیار نوں بلند کردی بلکہ سرائیکی ادب نوں عالمی ادبی رجحانات نال ہم آہنگ کرن وچ مددگار بنی۔ سرائیکی افسانے دے ارتقائی سفر وچ ادیب، محقق تے افسانہ نگاراں نے اپنی محنت نال اس صنف نوں محفوظ کیتا۔ انہاں نے نہ صرف لوک کہانیاں اکٹھی کیتیاں بلکہ جدید افسانہ نگاری دے ذریعے سماجی مسائل، انسانی نفسیات تے ثقافتی پہلو سامنے لے آئے۔ ہر دور دے افسانہ نگار نے اپنی منفرد پہچان بنڑائی، جیہڑی سرائیکی ادب، ثقافت، زبان تے معاشرت نال جڑ کے اس صنف نوں زندہ رکھن وچ مددگار رہی۔ مختصر ایہہ کہ سرائیکی افسانے دا ارتقائی سفر صدیاں پرانا ہے، جیہڑا ابتدائی لوک کہانی توں شروع ہو کے جدید ادبی افسانے تک پہنچ چکا ہے۔ ایہہ سفر نہ صرف زبان، ادب تے

وی نسل در نسل جاری رہ کے خطے دی شناخت، ثقافت تے ادبی ورثے نوں ہمیشہ زندہ رکھے گا۔

سرائیکی ناول نگاری: موجودہ صورتحال

(شعیب نواز)

سرائیکی ادب اپڑی شاعری، کہانری، تے لوک ورثے لئی مشہور اے، پر ناول نگاری سرائیکی زبان وچ ہالے تک مکمل طور اُجھری نہیں۔ پچھلی چند دہائیاں وچ سرائیکی معاشرتی، ثقافتی، تے سیاسی مسائل نوں ناول دے ذریعے اجاگر کرن دی کوششاں دیکھنے وچ آئیں۔ سرائیکی ناول نہ صرف دیہاتی زندگی بلکہ جدید معاشرتی تبدیلیاں وی بیان کر رہیا اے۔

سرائیکی ناول نگاری دی شروعات عام طور تے دیہاتی زندگی، محبت، تے سماجی مسائل نوں بیان کرن توں ہوئی۔ مصنفین نے آپڑے ناولاں وچ دیہاتی رسم و رواج، ثقافتی رنگ، تے معاشرتی تضادات نوں اجاگر کیتا۔ پر اوہناں دی رسائی صرف محدود قاری تک سی۔ ناول لکھن دا انداز سادہ تے رواں دواں ہويا، پر ایہناں کہانیاں وچ دیہی زندگی دے حقائق نوں خوبصورتی نال پیش کیتا گیا۔

اجکل دے سرائیکی ناولاں وچ صرف محبت یا دیہاتی زندگی نہیں، بلکہ جدید سماجی مسائل، غربت، تعلیم دی کمی، عورتاں دے حقوق تے نوجواناں دے مسائل وی شامل ہن۔ کئی ناول قاری نوں سوچن تے مجبور کرن والے ہن، تے سماجی شعور اجاگر کرن وچ مددگار ثابت تھیندین۔

نوجوان مصنفین ڈیجیٹل پلیٹ فارم، بلاگز، تے آن لائن پبلی کیشنز دے ذریعے آپڑے ناولاں کوں قارئین تک پہنچا رہے ہن۔ کئی مصنفین نے تجرباتی اسلوب اپنایا، جیہڑا ناول نوں مزید دلکش تے معاصر بڑا انداز اے۔

بیان کرنا بلکہ حل تلاش کرنا تے عوام وچ شعور پیدا کرنا وی ہے۔ جدید دور وچ سرائیکی صحافت نے اپڑے اسلوب، معیار تے اثر وچ کافی تبدیلیاں دیکھیاں۔ ابتدائی دور وچ زیادہ تر اخبارات تے رسالے مقامی خبراں، گیت، لوک کہانیاں تے شاعری تک محدود ہندے سن، جتھے معاشرتی مسائل اتے تفصیلی کم ہوندا سی۔ جدید دور وچ سرائیکی صحافت تحقیقاتی رپورٹس، سماجی مسائل دے تجزیے، کالمز، انٹرویوز تے ادبی مضامین دے ذریعے نہ صرف معلومات فراہم کردی ہے بلکہ قاری نوں سوچن، محسوس کرن تے تجزیہ کرن اتے مجبور کردی ہے۔ ایہ ترقی نہ صرف زبان نوں فروغ دینی اے بلکہ مقامی ثقافت، ادب، لوک روایت تے معاشرتی اقدار نوں بھی مضبوط کرن والی ہے۔

سرائیکی صحافت نے نوجوان نسل نوں اپڑی مادری زبان دے ذریعے تعلیم، شعور تے ثقافت نال جوڑن وچ اہم کردار ادا کیتا ہے۔ نوجوان سرائیکی صحافی، ادیب تے محقق اپڑے مضامین، رپورٹس، کالمز تے آن لائن مواد دے ذریعے مقامی مسائل تے معاشرتی شعور نوں اجاگر کرن دے قابل ہن۔ ایہ ترقی زبان نال محبت، ثقافت دے فروغ تے معاشرتی ذمہ داری دے جذبات نوں بھی مضبوط کرن والی ہے۔

سرائیکی زبان تے جدید صحافت دا تعلق صرف معلومات فراہم کرن تک محدود نہیں بلکہ ایہ مقامی شناخت، ثقافتی ورثے، اخلاقی اقدار، زبان دی بقا تے لوک روایت نوں محفوظ رکھن والا ذریعہ بی ہے۔ ایہ ترقی نسل در نسل منتقل ہو کے نہ صرف زبان نوں زندہ رکھدی بلکہ سماجی شعور، ثقافتی آگاہی، اخلاقی تربیت تے عوامی مسائل دے حل وچ وی اہم کردار ادا کردی ہے۔

مختصر اُیہ کہ سرائیکی زبان تے جدید صحافت اک دوسرے دے معاون ہن۔ سرائیکی زبان صحافت نوں اپڑی ثقافتی، ادبی تے لوک ورثے دے ذریعے طاقت بخشدے ہن، تے صحافت زبان نوں مقامی تے عالمی سطح تے اجاگر کرن والا ذریعہ ہن۔ ایہ تعلق نہ صرف زبان، ادب تے ثقافت دی ترقی دا ثبوت ہے بلکہ مقامی عوامی شعور، شناخت، اقدار تے ثقافتی ورثے نوں محفوظ رکھن والا ذریعہ وی ہے۔ سرائیکی زبان تے جدید صحافت دا ایہ ارتقائی سفر اگے

تے مصرعے وچ اک خاص اثر موجود اے جیہڑا دل تے دماغ دونوں نوں چھو جاوے۔

تحقیقی مطالعے دے مطابق فرید دی شاعری صرف جمالیاتی حسن یا ادبی معیار تک محدود نہیں، بلکہ اوہ انسانی روح، اخلاقیات، تے روحانیت دے گہرے پہلوواں نال جڑی ہوئی اے۔ انہاں دے شعری مجموعے نوں جوان نسل وچ فہم، شعور، تے تخلیقی سوچ پیدا کرن وچ مددگار ہن۔ فرید دی شاعری نوں جواناں نوں نہ صرف اپنے کلچر نال جوڑدی اے بلکہ اوہناں وچ اپنے علاقے دی زبان تے ادب نال محبت وی پیدا کردی اے۔

فرید نے سرائیکی زبان نوں شاعری وچ زیادہ مضبوط، وسیع، تے معاصر بنڑایا۔ اوہناں دی شاعری مقامی سطح تے مقبول اے، تے قومی ادب وچ وی انہاں دا مقام نمایاں اے۔ انہاں دی تخلیقات تحقیق کاراں، ادبی محققین، تے عام قاری دونوں لئی قابل مطالعہ ہن۔

فریدیات دے مطالعے توں ایہ واضح ہندا اے کہ فرید سرائیکی ادب وچ اک ستون اے جیہڑا آئیں والی نسل لئی مشعل راہ بن سکدا اے۔ انہاں دی شاعری انسانی جذبات دی عکاسی کرن دے نال سماجی شعور وی پیدا کردی اے۔ اوہناں دا کلام نہ صرف موجودہ دور بلکہ آئندے والے دور وچ وی ادبی تحقیق دا اہم ذریعہ راہی۔

عبدالقدیر فرید دی شاعری وچ انقلاب، محبت، انسانیت، تے ثقافتی شناخت دا خوبصورت امتزاج موجود اے۔ انہاں دی تخلیقات سرائیکی ادب و سرائیکی فہمی سرمایہ ہن، جیہڑا نہ صرف ادب دوستاں بلکہ معاشرتی تحقیق کاراں لئی وی رہنمائی دا باعث بن سکدا اے۔

سرائیکی ناول نگاری وچ جدت موجود اے، پر کئی مسائل وی درپیش ہن، جیویں قاری دی محدود تعداد، پبلشرز دی کمی، تے زبان دی مقبولیت وچ کمی۔ ایہناں چیلنجز دے باوجود کئی ناول نگار اپنی تخلیقی صلاحیت نال کامیاب ہن۔ انٹرنیٹ تے سوشل میڈیا نے سرائیکی ادب نوں نواں پلیٹ فارم دتا اے۔ الیکٹرانک کتاباں، آن لائن پبلی کیشنز، تے سوشل میڈیا گروپاں دے ذریعے نوں جوان قاری آسانی نال ناولاں تک پہنچ رہے ہن۔

سرائیکی ناول نگاری وچ ترقی دے بے شمار مواقع موجود ہن۔ بے ادبی تنظیمیں، پبلشرز، تے تعلیمی ادارے مصنفین نال تعاون کرن، تاں سرائیکی ناول نہ صرف مقامی بلکہ قومی تے بین الاقوامی سطح تے وی اپنی چھان بنڑا سکدے ہن۔ ناول نگاری نہ صرف ثقافت دا تحفظ کریسی بلکہ نویں نسل وچ ادبی شعور وی اجاگر کریسی۔

فریدیات: اک تحقیقی جائزہ

(ڈاکٹر محمد یوسف)

فریدیات سرائیکی ادب وچ اک نمایاں تحقیقی موضوع اے۔ عبدالقدیر فرید دی شاعری اپنے منفرد اسلوب، جذباتی گہرائی، تے فکری وسعت دے نال سرائیکی ادب وچ اک نئی جہت گھن کے آئی اے۔ انہاں دا کلام نہ صرف دیہاتی زندگی تے لوک رنگ دی عکاسی کردا اے بلکہ انسانی جذبات، سماجی مسائل، تے اخلاقی موضوعات نوں وی اجاگر کردا اے۔

فرید دی شاعری وچ محبت، غم، امید، انسانی رشتے تے سماجی تضادات اک منفرد رنگ وچ پیش کیے گئے ہن۔ اوہناں نے مقامی زبان، لوک محاورے، تے روزمرہ دی بولی نوں شاعری وچ اس طرح شامل کیتا کہ ہر قاری اپنے آپ نوں انہاں دی شاعری وچ محسوس کرے۔ فرید دی تخلیقات وچ ہر لفظ

سرائیکی شاعری وچ مزاحمتی رجحانات

(عرفان شہزاد)

سرائیکی شاعری اپنی منفرد زبان، لوک رنگ، تے جذباتی گہرائی لئی مشہور اے۔ ایہ صرف محبت یا دیہاتی زندگی دی تصویر نہیں بلکہ معاشرتی نا انصافی، ظلم، اقتصادی مشکلات، تے سیاسی دباؤ دے خلاف مزاحمتی رجحانات وی پیش کردی اے۔ سرائیکی شاعر اپنی تخلیقات دے ذریعے صرف قاری نوں لطف اندوز نہیں کردے بلکہ اوہنوں سوچن، سوال اٹھان، تے جدوجہد کرن دے لئی وی تحریک دندے ہن۔ ایہ شاعری اپنے اندر جذبات، احتجاج، تے انسانی وقار دی عکاسی کردی اے۔

مزاحمتی سرائیکی شاعری دی خاص گہل ایہ اے کہ اوہ عام لوکاں دی زبان، لوک محاورے، تے روزمرہ بولی نوں اس طرح استعمال کردی اے کہ ہر لفظ اک تصویر بن کے قاری دے ذہن وچ لیہے جاوے۔ شاعر دی قلم اوہناں دکھاں، تکلیفاں، تے نا انصافیاں نوں بیان کردی اے جیہڑیاں اکثر سماج دے پردے وچ چھپیاں رہندیاں ہن۔ فقرے دے ہر موڑ تے اک مزاحمتی تاثر موجود ہوند اے، جیہڑا قاری نوں نہ صرف جذباتی طور ہلاوے بلکہ عمل دی ترغیب وی دے وے۔

سرائیکی شاعری وچ مزاحمتی رجحانات عام طور تے ظلم، غربت، بیروزگاری، اور سماجی نا انصافی نال جڑے ہن۔ شاعر کسان، مزدور، عورتاں، تے کمزور طبقے دے دکھ درد نوں اپنی تخلیقات وچ اس طرح بیان کردے ہن کہ اوہناں دی آواز سماج تک پہنچے۔ انہاں دے کلام وچ انسانی وقار، انصاف، تے حقوق دا تصور واضح نظر آوے، جیہڑا صرف جمالیاتی حسن نہیں بلکہ عملی شعور پیدا کرن والا وی ہوند اے۔

جدید دور دے سرائیکی شاعر اپنی تخلیقات وچ نوجوان نسل نوں وی سماجی شعور دندے ہن۔ اوہ ظلم، معاشرتی فرقہ واریت، اور غیر مساویانہ نظام دے خلاف

اپنی شاعری دے ذریعے احتجاج کردے ہن۔ ایہ شاعری صرف اک ادبی روایت نہیں، بلکہ اوہ نوجوان قاری نوں اپنی شناخت، اپنے علاقے دی زبان، تے ثقافت نال جوڑن والا اک طاقتور ذریعہ اے۔ ڈیجیٹل میڈیا تے سوشل پلیٹ فارم نے ایہ شاعری قاری تک پہنچان وچ آسانی پیدا کیتی اے۔ ایہ مزاحمتی رجحان نہ صرف مقامی سطح تے اثر رکھدا اے بلکہ قومی سطح تے وی اہم مقام بڑا چکیا اے۔ ایہ شاعری آئزے والی نسل لئی اک روشن مشعل راہ اے، جیہڑی قاری نوں نہ صرف اپنی ثقافت سی روشناس کراندی اے بلکہ ظلم، نا انصافی، تے سماجی دھچکیاں دے خلاف آواز بلند کرن دی ترغیب وی دیندی اے۔ سرائیکی شاعری وچ مزاحمتی رجحانات ایہ گل واضح کردے ہن کہ ادب صرف حسن بیان یا زبانی چمک تک محدود نہیں، بلکہ اوہ سماجی تبدیلی، شعور، تے تحریک دا ہتھیار وی بن سکدا اے۔ شاعر اپنے علاقے دی زبان نوں محفوظ رکھدے ہوئے ظلم تے نا انصافی دے خلاف آواز بلند کر کے معاشرتی شعور نوں جگا رہے ہن۔ ایہ رجحان سرائیکی ادب نوں اک نویں جہت دندا اے، جیہڑی آنے والی نسل لئی نہ صرف ادبی مواد دا وسیع ذریعہ اے بلکہ اک تحریک دا بھی ذریعہ اے۔ ایہ شاعری دکھ، امید، احتجاج، تے محبت دا حسین امتزاج پیش کردی اے، جیہڑا قاری دے دل تے دماغ دونوں تے اثر انداز ہوند اے۔ سرائیکی مزاحمتی شاعری اک زندہ روایت اے، جیہڑی لوکاں دے اندر شعور پیدا کرن دے نال اوہناں نوں اپنے حقوق، وقار، تے شناخت دے تحفظ لئی بھی تیار کردی اے۔

سرائیکی اجرک دی تاریخ

(ڈاکٹر یاسر جامی)

سرائیکی اجرک ہک خاص سوہنڑاں تے مٹھڑے قسم دا کپڑا ہے جیندے اتے سوہنڑے سوہنڑے نقش و نگار چھاپے ویندین اجرک سرائیکی خطے دی

احساس یا ارتسام (sensation) م ویلھے اتے اوندے تھوڑے عرصے بعد تئیں تاں خالص رہندن پر ہولیں ہولیں اے ارتسام / احساس خالص نہیں رہندے۔ انہیں ارتسامیں / احساسیں کوں اساں آپے کچھلیں تجربیں دی روشنی وچ کیکھ شروع کر گھندے ہئیں۔ مثال کیتے سے اے ال کوں ماحصولی پاتے تاں ال کوں اوندے ٹچ (touch) دا احساس تھئے۔ وت جاں ماحصولی پا کنیں اوں ال کوں کھیر پلائے تاں وجھی لنگی اے ٹچ دا احساس کلہا احساس نہ ہوسی اتے ایں احساس نال پچھلا تجربہ گڈ مدد تھی ویسی۔ ایں احساس وچ کجھ مفہوم وی ہوسی۔ جاں احساس وچ مفہوم پیدا تھیندے تاں اے خالص احساس نہیں رہندا بلکہ اے ادراک ب ویندے۔ ارتسام محض حسی پیغام ہے جاں جو ادراک ہک مفہوم آلا پیغام تھی۔

زبان کیا ہے، اے لفظیں دا مجموعہ ہے۔ لفظ کیا ہن؟ اے علامت ہن کہیں مادی شے دی، کہیں واقعے دی کہیں کیفیت دی جیڑھیاں ہک جاہ اتے ول ول سارے سارے آندن۔ مثال کیتے ہک خاص جانور واسطے اساں ہک لفظ "کتا" ول استعمال کریندے ہئیں۔ ایں جانور اتے ایں لفظ وچ ہک اٹھا تعلق جڑ ویندے۔ ایں جانور دیاں کئی خاص چیزاں اتے خاصیتاں ہوندین جنیں کنیں اساں کتے کوں نہیں جانوریں کنوں انج سمجھل پوندے ہئیں، جنیں کنیں کتے دی اپی ہک سنا پیدا تھی ویندی ہے۔ ہولیں ہولیں او تجربات جیڑھے سارے ذاتی ہوندن، اے لوک وی ذاتی طور ایں قسم دے تجربات وچ گزر دن۔ کتے دے ناں نال مختلف قسم دے تاثرات پیدا تھی ویندن، خوف دے، چھتے تھبو دے شکار کھی دے اتے سورنال بھڑاودے۔ اے تجربے ذاتی ہوو دے باوجود ذاتی نہیں رہندے۔ اے تجربے ہک زبان ول آلیں دا مشترکہ ورثہ ویندن۔

ال اہرلی دنیا دا پہلیا شعور آپے گھر کنیں حاصل کریندے۔ پہلیے ارتسامیں دا احساس گھر دی دنیا کنیں تھیندس۔ ارتسامیں کوں ادراک وچ بدل داکم وی گھر وچ تھیندے، او گھر جتھاں اوندے کنیں وچ مادے لفظ پوندن۔ انہیں لفظیں انہیں آوازیں دا تا اپنا تعلق رابطہ سبھے مادی ولی کنیں شروع تھیندے۔ لفظ علامتاں ہن اتے علامتاں سبھے فکر اتے استدلال دی بیاد ہوندین۔ ایں

صدیاں پرانیں ثقافتی علامت / شناخت ہے اجرک سرائیکی علاقہ دے علاوہ پوری دنیا اچ بھوں مشہور ہے "ملتان، بہاولپور، دیرہ غازی خان" اچ تیار کیتی ویندی ہے اجرک اتے روایتی پھلکاریں گول دائریاں تے جیومیٹری ونگ نقش بنڑائے ویندے ہن اجرک دالوظ اصل ازرق ہے ایں لوظ کول ہٹا کے اجرک بنڑ گے ایندا مطلب تھیندے نیلا تاریخی واقعہ ایویں ہے جو جو عرب فوجاں محمد بن قاسم دی سربراہی اچ سلطنت ملتان تے حملہ آور تھائے تاں ڈھیر سارے لوکوں نے اپڑے مونڈھاں تے لوکاراں تے چادران زیب تن کیتیاں ہوئیاں ہن جیڑھیاں ملتان تے نیلے رنگاں اچ رنگیاں ہوئیاں ہن جڈاں حملہ آوراں ڈٹھا تاں انہاں دے منہ اچوں خوشی کنوں لوظ ازرق ازرق یعنی نیلا نیلا نکلدے رہے گئے سارے حملہ آور کھلے کبے رہے گئے اتے بعد اچ ایں چادران تے لوکاراں داناں اجرک تھی گیا کیوں جو مقامی لوک زکون ج کرتے البیدے رہے ہنڑ سرائیکی اجرک ہر سرائیکی دے گائے اچ نظر دی ہے تے اجرک ہنڑ سرائیکی و سبھے دی پچا نر بنڑ گئی ہے ہنڑ جیڑاوی اجرک پاتی ودا ہووے تاں اگلا بندہ سمجھ ویندا ہے کہ اے سرائیکی ہے اساں لوک سرائیکی ساڈیساڈی جھوک سرائیکی انشا اللہ اساں کہلے نہیں اساں رلے ہیں۔

ماں بولی کیوں؟

(فدا حسین)

اے نہ تاں کوئی لکی چھپی گالھ ہے، نہ اینکوں سمجھ ہوں اوکھا ہے۔ اے ساڈے ہر روز دا تجربہ ہے جو زبان اظہار دا ذریعہ اتے وسیلہ ہے۔ سارے چار چودھار مادی دنیا ہے۔ شعور او بجھنسی ہے جیندے ذریعے ساکوں سارے اہر دی دنیا دا علم تھیندے۔ سایاں حساں (senses) اعصابی نظام دی معرفت اہر دی دنیا دیاں شئیں، واقعات اتے حالات دا پیغام دماغ تئیں پچھیندن۔ اے

الھوں صحیح فکر ماولی دے بغیر نہیں آندی، خواہ اے ماولی کتنی سادہ کتنی ابتدائی اتے کتنی محدود کیوں نہ ہووے۔

لفظ علامتاں ہن اتے علامتاں دے کئی کئی مفہوم تھی سدن۔ علمیاقی ترقی واسطے، بحث مباحثے واسطے لفظیں دا ٹھیک ٹھیک (exact) استعمال لازم ہوندے۔ ایں واسطے سائنس دی زبان وچ ہیرا پھیری نہیں تھیدی، اوندے مفہوم اتے مطلب وچ قطعیت ہوندی ہے۔ علامت دے مفہوم وچ قطعیت اوں ویلھے پیدا تھیدی ہے جاں اوں علامت کوں ورت آ لے لوک اوکوں ول ول ہک مفہوم وچ استعمال کریندن۔ لفظ کتے کوں اساں ہک اتے صرف ہک معروض واسطے استعمال کریندے ہئیں جیندا نتیجہ اے ہے جو ایں علامت دے استعمال وچ مفہوم سمجھ وچ واضح ہوندے۔

اساں جاں آپت وچ علمی الھیں کریندے ہئیں تاں اپی زبان استعمال کریندے ہئیں۔ الجھن اے آویندی ہے جو اے لفظ اے علامتاں ول ول ہکے مفہوم لونئیں ولیاں ویندیاں، کیوں جو اں سائی زبان علمی اتے ادبی صورت اختیار نہیں کیتی، کبھی ول تیں محدود ہے۔ اساں لے تیں اپی الھ واضح اتے صاف نہیں پچاسدے۔ ایں الھوں ساکوں ئی زبان دے لفظ استعمال کرے پوندن اتے لازمی شرط اے ہے جوں آلا اوں لفظ دے مفہوم کنیں اانہ ہووے، اوں مفہوم کوں اوندے پورے حدود اربعہ نال ادا ہووے، نہیں تاں اساں انویں اپے اظہار وچ ناکام ہوسوں۔ اپے لفظیں کوں علمی نہسے باسے، ئی زبان دے لفظیں کوں اپاودے باوجود انہیں دے تائے پیٹے کوں گندرائی کھڑے ہئیں۔ لفظیں دے پچھوں احساس اتے ادراک ہوندن۔ سماجی ماحول کنیں انج پلین و دھیں ہونیں علامتاں کوں جیڑھلے استعمال کریندے ہئیں تاں احساس اتے ادراک دے پے ہوئے سے ترٹ ویندن۔ ایندے نتیجے وچ نچریں دی کھیپ پیدا تھیدی ہے۔

کچھ لفظ شنیں دے ناں ہوندن، کچھ لفظ اپی علمی اتے سائنسی ایگزیکٹینس (exactness) رکھیندن اتے کچھ اثر لفظیں دے انہیں کنیں علاوہ ہوندن۔ اے کلہا انسان دا خاصہ ہے جو اوں علامتاں بیدے، ہر روز، ہر ویلے اگت علامتاں تخلیق کریندے۔ کچھ علامتاں لفظیں دی صورت اختیار

کریندین۔ انہیں علامتاں دے کئی کئی مفہوم ہوندن۔ کہیں علامت کنیں کوئی وی مفہوم گھنسون بہر حال ایندی بیاد سائے پیلھے احساسات اتے تجربات دی وسعت اتے بھراں (richness) ہوسی۔ ایہیے علامتاں سائے سماج دے اتلے ڈھانچے لوسلھ روڑے دا کم یندن۔ اے علامتاں او نکلیاں نکلیاں ہولیاں ہولیاں چھلوں ہن جیڑھیاں سائے کلچر سائے وسیب سائی ودی چنہاں دی سپردھ کنیں پیدا تھیندین۔

ایہیے علامتاں ساکوں سائے اپے وسیب دے لوکیں دے کولھوں کریندین۔ کھپ دا، تنہائی دا انج انج رہ دا احساس گھٹ کریندین۔ جے اساں اپے لوکیں نال تعلق نہ جوڑسوں تاں کھپ دے بار پٹھ اینویں کرچچ ونوں جیویں سائے اندر ہوانہ ہووے اتے اساں اہرلی ہوادے وزن پٹھ پھس ونوں۔ اے سمجھ سمجھاودی الھ نہیں، محسوس کردی شے ہے۔ ماولی دے بغیر سائیاں علمی بیاداں ریت دی ڈھالی کندھی ہن کچ دے دھائے ہن۔ اپی ماولی دے سوا اساں کھپے کھپے، تھل مارو دے او جھڑ مریندے رہسوں اتیا بیویں عمراں ویہا ویسن۔ اپی سناپے لوکیں دی سناپے وسیب دی سنا لوانی ماولی دے سوا چارہ نہیں۔ (اے مضمون 1970 دے ڈہاکے انج ڈیرہ غازیخان / تونسہ اچوں چھپ آ لے سرائیکی میگزین "سنہیا انج چھپیا")

"سرائیکی" داناں کائیں اتے کیویں سترے؟

(زاہد منیر دھریچہ)

(اے مضمون سئیں احسن واگھا دی سرائیکی تحریک دی تاریخ اتے ریسرچ دا ہک حصہ ہے۔ ایں مضمون وچ تے حوالہ جات کوں اوں ریسرچ دی تفصیلی رپورٹ وچ ٹھیاون سدے)

کئی وجوہات کنیں برٹش کالونیازم دوران اوکے سرائیکی وسیب وچ اجتماعی سنا

دی تحریک دی لوڑھ یا حالات پیدا نہ تھے۔ اس صورتحال دی ہک جھلکی لسانی ہکڑپ (linguistic uniformity) دے تصور دے نہ ہوو وچ نظر دی ہے۔ ہکی ولی کیتے انجوانج علاقیں وچ کئی ناں ورتے ویندے ہئین۔ سرائیکی دے ہکے ناں دا تمام علاقیں دے لوکیں دی پاسوں قبول کر کہیں معجزے کنیں گھٹ نہی۔ سرائیکی دے ناں دی قبولیت دکھری سنادی تحریک کیتے میدان تیار کیتا اتے ایندے نال سرائیکی خطہ دے سرحدیں دی وی حد بندی تھی۔ سرائیکی دی اصطلاح پنجاب دے مقابلے وچ پورے علاقے وچ مقبول عام تھی۔

سرائیکی دی اے اصطلاح کاں اتے کیوں گھڑی ئی اتے اس پوری کامیاب سکیم کوں تیار کر دے پچھوں کیندا تھہ ہی؟ اے کجھ اتجھے سوال ہن جنہیں اتے پہلے وی زور و شور نال الھ مہاڑ تھیندی رہی ہے اتے انہیں سوالیں دے جواب دی اووی لوڑھ ہے۔

ہک اردو روزنامہ دے خصوصی ایڈیشن کوں انٹرویویندے ہوئیں سرائیکی دے ہک اوا مہر عبدالحق آکھیا جواو اس ولی کیتے "سرائیکی" دانان ملتان وچ 1962 وچ تھیو آلی ہک میٹنگ وچ تجویز کیتا اتے اینکوں منظور کروایا) مہر عبدالحق (1987)۔ اس دعوے کوں ریاض انوراو روزنامہ وچ ہک وضاحتی نوٹ لکھ کنیں فوری مسٹر دکتیا۔

اوں الٹا دعویٰ کیتا جو سرائیکی ولی دی آزاد حیثیت اتے انج خطہ دا سوال اوں رائٹرز گلڈ دی 1960 دے ہاکے وچ تھیو آلی ہک میٹنگ وچ چاتا۔ اوندے مطابق اس ولی دے انجوانج ناویں دی وجہ توں اوکوں وجھے لکھاریں اوں اپنی الھ کرو وچ پریشانی تھیندی ہی۔ اس مسئلے دے حل کیتے اوں کم کر شروع کیتا اتے سرائیکی دے ناں کوں ملتان اتے بہاولپور دے حلقیں کنیں 1966 وچ ہک سیشنل میٹنگ س کنیں منظور کروایا۔ اوندے بیان موجب مہر عبدالحق وی اوں میٹنگ وچ شریک ہی۔ سرائیکی دا اے ناں وت ہو لیں ہو لیں لکھت وچ آول پیا اتے ایندی مشہوری تھی ئی۔

کجھ عرصہ تائیں اس طرائح دا جھیڑا بہاولپور دی پاسوں وی لایا یا۔ سرائیکی دا ناں گھڑن یا مقبول کر کیتے بہاولپور دی پاسوں کرپٹ گھن کیتے صدیق طاہر

(طاہر: 1990: صفحہ نمبر 39-45) اتے سیٹھ عبید الرحمن وی ہکے نال اوں روزنامہ دے سیشنل ایڈیشن وچ اختلاف کریندے سدن۔ صدیق طاہر مطابق اے 1964 وچ بن آلی سرائیکی ادبی مجلس ہی جنیں اس ناں کوں گھڑیا اتے مقبول کیتا۔ جاں جو سیٹھ عبید الرحمن آہدن جوا نہیں دے حلقے اے ناں گھڑیا پر آمرانہ حکومت دے ردی وجہ توں اس الھ کوں ریکارڈ تے نہ گھن آئے۔ میگزین "اختر" دے ہک ادارہ وچ اے۔ کے۔ بلوچ دی پاسوں ریاض انور دے دعویٰ دابا لواسطہ تصدیق تھیندی ہے۔

میڈی آپی پرکھ پرچول نال کجھ اتجھے شواہد ملدن جیڑھے اس حوالے نال میر حسان الحیدری دے کردار دی تصدیق کریندن) یکھو شیکل 1977، صفحہ 391)۔ جیویں جو ہک انٹرویو وچ غضنفر مہدی آہدن و "اے حیدری صاحب ہئین جنہیں 1960 وچ سرائیکی دے لفظ کوں "آستانہ ذکر یا" وچ ورتیا۔ جاں جو کریم تونسوی اس تحریک دے سرگرمیں کوں پہلے پہل ستر یا۔

میر حسان الحیدری دے آپے سپوت جاوید چانڈیو، جیڑھے جو اسلامیہ یونیورسٹی بہاولپور وچ سرائیکی زبان دے پروفیسر ہن، انہیں ہک انٹرویو وچ آکھیا:

"حیدری اس ولی دا سرائیکی ناں رکھیا اتے اس کیتے ت مار شروع کیتی۔ جیویں جواو ملتان اتے سرائیکی وسیب کنیں پچھلے تریہہ ورہیں کنیں اہروں رہندن تاں وجھے لوک جو دعویٰ کرن، او آزاد ہن۔"

حسان الحیدری دے اس کردار دے حوالے نال میکوں پنج ڈاکومنٹس ملن جنہیں وچوں ہک چھپیا ہوئیا ہے جاں جو چار ذاتی دستخط سمیت تھہ نال لکھے ہوئے ہن۔ انہیں اکومنٹس کوں میں حیدری-1، حیدری-2، حیدری-3، حیدری-4، اتے حیدری-5 (داں ال تے) حیدری (1961-62)۔

حیدری-1 تھہ نال لکھی ہوئی ہک میٹنگ دی رپورٹ ہے جیندے وچ رشید طاووت، طاہر غنھی، شبیر حسن اختر اتے کئی لوک شامل ہئین۔ رپورٹ دے مطابق اوں میٹنگ وچ اے فیصلہ تھیا جو سرائیکی اکیڈمی ملتان دے ناں نال ہک تنظیم بانی ویسی۔ جاں جواں رپورٹ نال الے ینہہ دے اخبار دے و تراشے وی نڈھے ہوئے ہئین۔ اس ڈاکومنٹ دا اردو وچ لکھیا ہوئیا پیلھا

پیراگراف اے ہے:

"آج مورخہ 6 اپریل 1962 کوں کا شانہ حیدری) خدیجہ منزل (دولت گیٹ رہائش گاہ خاکسار میر حسان الحیدری سہروردی پراسرائیکی) ملتان (کے شیدائین کا ایک اجلاس ہوا"

ایں ڈاکومنٹ وچ تنظیم دے مقاصد دے علاوہ حسان الحیدری دی پاسوں اے دلیل تی ئی جو سندھ وچ ایں ولی کوں سرائیکی آکھیا ویندے اتے ایں ناں کوں مقبول کراچا ہیدے۔

حیدری۔ 2 جیڑھا جو ہکی جاہ کنوں شائع تھیا اوندے وچ ایں مسئلے اتے ہک کانفرس کراودی تجویز تی ئی۔ اے خواب تیراہاں ورہیں بعد 1975 کوں ملتان وچ تھیو آلی سرائیکی کانفرس دی صورت پورا تھیا۔

حیدری۔ 3 ناں دا ڈاکومنٹ وی ہک ہتھ نال لکھی ہوئی میٹنگ رپورٹ ہے جیڑھی جواں سال 10 جون کوں تھی ہئی۔ ایں رپورٹ وچ سرائیکی اکیڈمی دے کم کوں ودھاو کیتے مظفر گڑھ اتے ڈیرہ غازی خان دے دورے دا احوال لکھیا ہوئے۔ ایں دورے وچ حسان الحیدری جیڑھے معتبر لوکیں نال ملاقات کیتی، انہیں وچوں تونسہ شریف دے خواجہ نظام الدین دانان وی شامل ہے۔ خواجہ نظام الدین ایں ملاقات وچ اوندی وی حوصلہ افزائی کیتی اتے اوں ہر طرح دے تعاون اتے امداد دا وعدہ وی کیتا۔ ایں میٹنگ دی رپورٹ وچ ہک ممبر دی پاسوں تھیو آلیں سازشیں دا وی ذکر ہے۔

واگمان اے ہے جو اے اوہا سازش ہے حیدر اتفصیل نال ذکر الی رپورٹ حیدری۔ 4 وچ تھیندے۔ اے میٹنگ اوں سال 21 اکتوبر کوں ملتان وچ تھی حیدرے وچ سرائیکی اکیڈمی ملتان دانان وٹا کنیں ملتان ادبی بورڈ رکھیا یا۔ اوں رپورٹ وچ مہر عبدالحق کوں ایں تبدیلی دا ذمیوار سیایا جیڑھا جواں ویلے ملتان زبانی دے ناں نال لکھئے آئے پی۔ ایچ۔ ڈی تھیس دا اسیر تھی چکیا ہئی۔

چھیکڑی ہتھ نال لکھیا ہوئی ڈاکومنٹ حیدری۔ 5 وچ حسان الحیدری نوں تنظیم دے ممبریں وچ اکٹھے اتے اتفاق نہ ہوو دارو واپندن۔ اومبریں دی غیر ذمیواری دا تذکرہ کریندن اتے نال نال سرائیکی دے کم کوں سندھی طرز اتے

اول ودھاو دی اہمیت اتے زوریندن۔

میر حسان الحیدری سرائیکی خطہ دی اوں جاہ دام پل ہئی جیڑھی جو سندھ دی سرحد بدی ہئی۔ ایں الہ داودھامکان ہے جو ایں ولی دے سندھی ناں کوں او ملتان گھن آئیا ہووے۔ تاہم ایں ناں دی عام مقبولیت وچ ہک فیکٹر کنوں ودھیک کئی عوامل دا عمل دخل ہئی۔

"قیس فریدی"

(ڈاکٹر گل عباس اعوان)

انہاں دا اصل ناں مرید حسین ہے۔ آپ دسمبر 1950 ایچ جے۔ انہاں شاعری دا آغاز ڈاھ سال دی عمر ایچ 1960 ایچ کیتا۔ ہک عرصے بعد اپنے کیتے قلمی ناں قیس فریدی منتخب کیتا تے ایہو ناں ای انہاں دی سنجان بنیا۔ انہاں دے مجموعے آم شام ارداس۔ توں سورج میں سورج مکھی تے پرکھرا میڈے زیر مطالعہ ہن۔

قیس فریدی سرائیکی شاعری کوں غزل دی صورت ایچ بہوں وڈا سرمایہ دان کیتے۔ انہاں غزل توں علاوہ نظمیں وی لکھیں اتے کئی نظمیں بہوں جاندار وی ہن۔ پر انہاں دا مزاج غزل نال بہوں سوڑا نظر دے۔ فیض بلوچ دے مطابق قیس فریدی سرائیکی دے قادر الکلام شاعر ہن۔ آوت قیس فریدی دی سرائیکی شاعری دا تجزیہ کریندے ہیں۔

جیویں جو میں پہلے گزارش کیتی اے جو قیس فریدی سیں دا مزاج غزل نال بہوں سوڑا ہے۔ انہاں سرائیکی غزل ایچ بہوں سارے نویں مضامین متعارف کرائیں۔ انہاں مضامین ایچ جدید ذہن دے جدید شاعر دا مطالعہ تے مشاہدہ واضح نظر دے۔ قیس فریدی انہاں نویاں مضامین ایچ سرائیکی زبان تے اوندے سوہنے لفظ ورتن۔ انہاں لفظیں سرائیکی زبان کوں مزید معتبر

بنائے۔

خلوص ہن تاں تجارت دے وچ وی کینمی ریہا

میں کیڑھی تڈ تے محبت دا کاروبار کراں

قیس فریدی غزل اچ استعارتی زبان ورت تے سرائیکی شاعری کون فنی
خوبیاں نال سنہپ عطا کیتے۔ انہاں سرائیکی شاعری اچ حریت فکری
روایت کون اگھاں ٹورے۔ انہاں 1977 دمارشل لا لگدا ڈٹھاتے انوں توں
بعد لوکاں دی زبان بندی دے مارشلائی ہتھکنڈے وی ڈٹھے۔ پر ہواتے
سو جھلا وی بھلا قید کرن دیاں شہنشاہیں ہن۔ قیس فریدی اظہار دے نویں رستے
گوئیے تے جبردی انوں کیفیت کون بیان کیتونے

جیند او وی منہ کھول تے ڈیکھو اوہو جھ کپوائی بیٹھے

اللہ جانے کیا منگ پٹھن ایں وتی دے راڑے لوگ

اپنے آگوں میں آپ کھڑاں چوردی طرح

میکوں میڈا مقام ڈسایا گیا ہے کیوں؟

توں سچے بول میڈے سن تے قیس منہ نہ وٹا

میں زہر زہر ہاں تیکوں مٹھاج کیا ڈیواں

.....

ہک شام میڈے ناں

(اصغر گورمانی)

گال کچھ پرانی ہے، تاریخ یاد کائے نی تے تاریخ یاد نہ تھیون دیاں ڈو و جوبات
ہن ہک تاں ایہا جو پرانی گال ہے تے ڈوجھی میکوں یاد کائے نی۔ تھیا ایں جو
ہک دوست دا سفارش بھریا فون آیا جو تہاڈے نال ہک شام مناوئراں
چاہند بہیں فلاں تاریخ کون۔ جے کہیں شاعر کون اوندی مروجہ فیس کولوگھٹ
پیسے ڈیونڑے ہوون تاں سوکھا طریقہ ایہو ہے جو اوندے نال شام مناوئراں دا
اعلان کر ڈیو، شاعر خوش تھی کے آویندے۔ خیر اے فروعی مسائل ہن انہیں کون

اتھاہیں چھڑیندے ہیں۔ مقررہ تاریخ کون ڈسائی گئی جاہ تے پہنچاں۔
میزبان صاحب خوش تھی کے ملیے تے مشاعرہ گاہ دوڑ پیو سے۔ میڈے علاوہ
کوئی 16 یا 17 شاعر بئے وی ہن۔ 3، 4 تقریریں کرنوں آلے
مقررین۔ 5 یا 6 سولوگ اوہن جیہڑے اے تماشہ ڈیکھن آئے ہن۔
پروگرام شروع تھیا۔ پہلی تقریریں سنڑ یو سے۔ مقررین دی گفتگو وچ میڈا ناں
تاں خیر دور دی گال اے تھو کہیں قسم دی شاعری دا حوالہ وی کائے ناں ہا۔ ایں
امید نال بیٹھار بیہاں جو ہنٹراں مشاعرہ شروع تھیسے چلو کچھ نو جوان شاعر میڈا
ناں گھن کے شعر سنڑ ویسن، کوئی قصیدہ پڑھیا ویسی لیکن اے خیال دی خام
ثابت تھیا۔ مشاعرے وچ موجود انہیں 16 یا 17 شاعریں ایسوج کے کلام
سنڑ وایا جو اے شام انہیں دے اپنڑیں ناں ہے یا ہوونڑیں چاہیدی ہائی۔ اسٹیج
سیکڑی وی شیت کوئی خاص ضرورت محسوس نی کیتی میڈا ناں گھن کے پروگرام
کون لمبا کرنوں دی۔ لہذا انہیں جیہڑے ویلھے میکوں اسٹیج تے دعوت کلام ڈتی
تاں ایہو کہیونے جو "دوستو تہاڈے انتظار دیاں گھڑیاں ختم۔ میں بغیر کہیں تمہید
دے ہن اوں ہستی کون دعوت ڈیساں جنہیں دے اعزاز سچ اسان اچ دااے
پروگرام سچائے۔ چنگیز بان ہوون داشوت ڈیوتے بھر پور تاڑیں نال استقبال
کرو۔۔۔ سنیں بسم اللہ"

اوں پروگرام وچ میں کیا پڑھیا اے یاد کائے نی صرف اتنا یاد ہے
جودل آہدا ہا انہیں سامعین کون میں آپ ڈساواں جو میڈا ناں اصغر گورمانی ہے
تے میں مظفر گڑھ دے علاقے چوک قریشی وچو تشریف گھن آیاں، آپو جانڑوں
شاعر ہاں تے ہنٹراں میڈا کلام سنڑو۔ لیکن پتہ نی کیا خیال آئے جو او شاعر
سنڑ وایم جنہیں وچ میڈا ناں یا تاں کائے ناں ہا آندا یا ول مقطع گول کر گینم۔
واپسی یتے گھر تائیں سوچیدا آیاں جو اچ دااے پروگرام کہیں میڈی محبت یا
اعزاز وچ رکھیا ہا یا کہیں کوئی کاؤماری اے؟

.....

کولمبس دی کہانی شعیب دی زبانی

(تحریر: شعیب نواز)

پرانے زمانے دی گال اے کولمبس نامی ہک چھوہر جیڑھا جو انگریزاں دے ملک راہندا تے انگریزی بولیندا ہا۔ آپنے اباے دا شروع کنوں ترتیجھاتے اماں دا چھیکڑ کنوں پہلا پتر ہا۔ کولمبس دا پیو جیڑھا جو قوم دا داد پوترا ہا سارا ڈینہہ مساک وچیندا تے شام کول موڑی گھر چاتے ولدا ہا۔ اوندی ماہی لوکیں دے پیسیں نال کمیٹیاں پاتے گھر داسرکل چلائی کھڑی ہئی۔ گھر دے حالات بہوں خراب ہن۔ اتنی غربتی دے عالم اچ وی کولمبس دا مزاج دبی دے شغیں وانگ ہا۔ جیلھے ڈیکھو ڈیٹی ڈنہ کھیڈ داودے یازنانے سکول دے باہروں کھڑے یا ول علاقے پھر داودے۔ سارا گھر اوندیں انہاں حرکتیں توں پریشان ہا۔ کولمبس دے پیو کولیکا ایہو ڈرہ ویندا ہا جو اوند پتر کڈاھیں جیمز تھامس دی نال رانجھے آلی کار سچا عشق نہ لڑا کھڑے۔ اوند اپوتاں چاہندا ہا جو کولمبس ویلڈنگ داکم سکھ تے بغیر پڑھیے انجینئر سڈ تیجے۔ مگر تھیدی تاں اوہا ہئی جیڑھی مقدروں لکھی ہئی۔

ہک ڈینہہ کولمبس آپنے سوتر نال سمندر دے کنارے ڈیٹی ڈنہ کھیڈ داودا ہا۔ کولمبس دے سوتر ڈیٹی گدا اچ رکھ تے ٹل بنڑاتے جو شاہد آفریدی وانگوں اوچا شات ماریا ڈیٹی ادھ سمندر پار ہک جزیرے اچ ونج پئی۔ کولمبس روونڑ پئے گیا۔ اونکوں تاں ایہ ڈیٹی سکی ماتوں زیادہ تے ہون آلی ڈال جتنی پیاری ہئی۔ اوتاں رات کول وی ہیں ڈیٹی کول سراندی رکھ سدا ہا۔ کولمبس اتھائیں کھڑتے عہد چا کیتا جو جتنے تو نئی ڈیٹی نی لہدی اوچھوٹی شادی کیناں کریسے۔ جوش دی کیفیت اچ کولمبس دی نگاہ سونہا نچریں دے ہک موٹے دگے تے ونج پئی۔ اول اودگا سمندر اچ سٹیا تے خوداتے چڑھ بیٹھا۔ تھبا کے مریندیں ترائے ڈینہہ دے سفر دے بعد کولمبس ہوں جزیرے ونج پنپاں جتھاں ڈیٹی پئی ہئی۔

جزیرے چک تے کولمبس کیا ڈھدے بارھاں فٹ لمبا کالا توت بندہ

ادھی ڈیٹی سدھی زمین اچ پورشت آلا پاسا تے کرتے ڈیٹی تے باہندا پے۔ کولمبس دھاڑ دھاڑ گھٹ ڈتی۔۔۔ او میاں ایہ کیا پیا کریندیں۔ ایہ شودی تاں کھیڈن دی شئے ہے اینکوں تاں گناہیں وچ نہ بوڑو۔ او بندہ ایندی گال کتھوں سمجھدا ہا۔ اول اینویں کرنڑ پیا تاں کولمبس کول ایہ سدھ پئی اوں جموں دے ونڑتے بیٹھی پہاڑی ماکی کول وٹا مارڈتا۔ کالا توت دھاڑ دھاڑ کریندا بھج گیا۔ کولمبس ڈیٹی چاتے سمندر اچ چھال مارڈتی۔ تردیں بڈدیں تھبا کے مریندیں ہوں دگیوں ونج پکڑلیں تے 3 ڈینہہ بعد آپنے گھر آ لے بنے آن لکيا۔

گھر جیلھے پجدے تاں گھر آ لے سارے اوندے کیتے پریشان ہن۔ ادا ڈیکھ سارے خوش تھی گے۔ ہک ڈینہہ ہک رات سمندر دے بعد کولمبس کول کچھ ہوش ولایا ول سارا ماجرا سنا لیس۔ سارے حیران ہن جو ایں دنیا تے بی وی کوئی جاہ ہے جتھ لوک وسدن۔

ایں موقعے تے کولمبس دی ما آپنے گھر آ لے کول آکھیا بھلا تھیوی اتھ آپنڑاں گزارہ اوکھا ہے۔ کمیٹیں آلی چلا کی عوام سمجھ گئی اے کیوں نہ ایہ کم نویں جزیرے تے کیتا ونجے۔ شاید اتھ بخت کھل پووے۔ کچھ سوچنڑ دے بعد کولمبس دے پیو آکھیا ٹھیک اے۔ جتھ روزی اوھو وطن۔ تیاری کرو سویرے جولدے ہیں نویں علاقے دی وی چس چاڈیکھوں۔

سویر تھئی ڈال پئے، ترائے بال، چار بکریں سمیت ہک رچھ دا بچہ تے کبوتریں دا کھوکھا ریڑھی تے لڈتے سمندر دے کنارے تیج گئے۔ کراہی مکیندیں چکیندیں اوڑک ہک مہانڑے نال ایہ طے تھیا جو ڈوں روپے ہک بکری تے پنڈھراں کبوتر ڈیویں تے مرضی دے علاقے پچا اوسیں۔ مک چکا دے بعد سامان بیڑی اچ سٹ تے سفر شروع کرڈتا گیا۔

کولمبس رستہ ڈسیندا ریہا تے مہانڑاں بیڑی ٹوریندا ریہا۔ ڈوں ڈینہہ دے سفر دے بعد بیڑی ہوں جزیرے دا بنناں آن لگی۔ مہانڑے کول کراہی ڈے روانہ کرتے کولمبس دے پیو فیصلہ کیتا رات اتھائی راہندا ہیں سویرے اگی تے سفر کریوں۔

بے ڈینہہ جیلھے ایہ لوک جزیرے اچ داخل تھیندن تاں ڈیکھ تے

دیں گوڈیں اچ بھگیا۔ ڈینہو ڈینہہ بیمار تھیدا گیا تے اوڑک مہینہ بعد فوت تھی گیا۔

کولمبس دی فوتگی دیاں خبراں پوری دنیا اچ کھنڈ گیاں۔ جیوتے پٹیاں چلنڑ پے گیاں۔ ملکیں دے بادشاہ ارمان کیجے جمع تھی گے۔ پاکستان توں ڈوں سووزیریں دا وفد سرکاری خرچے تے ارمان کیجے تھ گیا۔

جیلھے کولمبس دا یادگار ورتا دے داسامان سنبھالنڑ دا ویلھا آلا تاں سنیں دیاں جیباں پھرولیا گیاں۔ لوک حیران ہن جیب وچوں ہک کاغذ، پٹھانے خان دی آڈیو کیسٹ تے اوھا ڈیٹی نکتی جیندے پچھوں سنیں ایں جزیرے تیں آئے ہن۔ کاغذ کھلیا گیا تاں لکھیا ہا۔ ایہ میڈی آخری خواہش ہے جیڑہا نہ منیس اورام داہوسی۔ خواہش ایہ ہے جو ایں ملک داناں کا لاشاہ کا کوتوں بدل تے میڈی معشوق دے ناں تے امریکہ رکھ ڈتا ونجے۔ خواہش دی تکمیل کوں فرض سمجھ تے پورا کر ڈتا گیا۔

کولمبس دے مرنڑ دے بعد مقامی لوکیں سرچاؤنڑ شروع کر ڈتا ہر پاسے احتجاج کیجے گے۔ وائیٹ ہاؤس دے اگوں ٹیر ساڑیے گے۔ حکومت جیلھے انہاں دازور نہ تروڑسگی تاں مجبورن ہر شعبے اچ کالیں کوں کوئے ڈیونڑیں پے گے۔ ایں فیصلے دے بعد دنیا حیران ہئی جو امریکہ دیں فلمیں وچ کالے ہیرو آونڑ پئے گے تے اچ تاں ایہ حال ہے جیویں مکان تے کالی دیگڑی رکھی ہوندی ہے اونویں امریکہ دا صدر.... اگوں آپ سمجھدار ہو سمجھ ونجو۔

<https://www.facebook.com/saraiki.adab.1/>

حکایت

(مولوی لطف علی)

ہک مولوی لطف علی خود اپنی مثنوی "سیف الملوک" وچ لکھا۔ عجائبات دی ہک دنیا توں لکھدیاں اوہ شہر گلستاں ملک ارم پجیا۔ مصر توں کراہیں سیفل

حیران رہ ویندن جو اتھائی کوئی ہک بندہ کالا نہ ہا بلکہ پوری دی پوری برادری کالی ہئی۔ ہکو قالب اے۔ دماغوں پیدل ہن۔ کہیں کوں وی بولنڑ دی تمیز کنتی۔ بھولے اتنے جو کیلا چاہ اچ بوڑتے کھاندن۔

کولمبس دے پیو آکھیا تہاں ہک گال تے غور کیجے۔ سارے بھولے، آلسی تے رنیں دے شوقین لگدن۔ آپاں طریقے نال چلوں تاں بہوں جلد انہاں دے بادشاہ ہوسوں۔ ہیں گال تے سبھے ہرکارے مارتے کھلنڑ پئے گے۔

بس ہوں ڈینہہ دے بعد انہاں لوکیں رچھ دے تماشے ڈیکھانڑ تے کبوتریں دی اوڈارتے لوکیں کوں حیران کرن آلا کم شروع کر ڈتا۔ کولمبس رچھ دے کرتب ڈیکھاوے ہا اوندا پیو ٹکٹاں وچے ہاتے باقی ڈوں بھرا ہوناں مجبیاں وچ لوکیں دیاں جیباں کٹ تے پیسہ جمع کرن ہا۔ کولمبس دی ما نیڑے دیں ستیں وچ کمیٹیاں پاؤنڑ شروع کر ڈتا۔ ایں طرحاں نال ایہ لوک کجھ سالیں اچ امیر تھی گئے۔ امیر تھیون دے بعد باقی کم چھوڑتے سود چلاون شروع کر ڈتا تے ہولے ہولے پورے ملک کوں قرضائی کرتے ملک کا لاشاہ کا کودے بادشاہ بن گے۔

پہلا بادشاہ کولمبس کوں بنزایا گیا۔ شروع اچ ٹھیک راہنڑ دے بعد کولمبس وی زرداریں، لغاریں تے مخدومیں آلا کم شروع کر ڈتس۔ ہر پاسے بکھراج کرن پئے گی مقامی نوجوان ایم اے کرتے وی ریڑھیاں لاؤنڑ تے مجبور تھی گے۔ ہیں دوران کولمبس آپنے پچھلے ملک وچوں اینویں بندے سڈواؤنڑ پئے گیا جیویں کوئی آرائیں سعودی پیر جماؤنڑ دے بعد باقی خاندان کوں سڈو بندے۔

عوام تے ظلم کرن تے شاید کہیں مظلوم دی پٹ لگی ہوئی جو پہلے کولمبس دا پیو فوت تھی گیا ول مہینے بعد اماں فوت تھی گئی۔ مادی کل خوانی آلے ڈینہہ کولمبس کوں اوندے پچھلے وطن توں بھجیا گیا خط ملدے۔ خط اچ لکھیا ہا۔ کولمبس تیڈے کیجے بری خبر ہے۔ تیڈی معشوق چاچے جیمز تھامس دی دھی امریکہ فوت تھی گئی اے۔ بس ایہ سز دا گیا تے کولمبس تے سکتہ طاری تھی گیا۔ مایو دا ڈکھ شاید برداشت تھی ونجے ہا پر معشوق دا ڈکھ تاں کولمبس

ہن	ونڈ	ونڈارے	ونج	ویندے	ہن
ساڈیاں	ہتھاں	تیں	رزق	نی	آندا
ساڈے	وارے	ونج	ویندے	ہن	
ڈیکھ	فرعون	دی	جسامت	ڈیکھ	
کیڈے	گارے	ونج	ویندے	ہن	
سچیاں	گاہیں	تے	یار	رس	پوندن
کئی	سہارے	ونج	ویندے	ہن	

شاعر سید کاشف کاظمی
انتخاب سید شمر عباس شاہ

الملوک وی اتھاہیں پری بدلیج البانو کٹھے امر حیات پی گز رینداہا۔
شاعر کوں ڈیکھ تے وہیں ہوں خوش تھے "تیں ساکوں ہیشگی دان کیتی
ہے۔ تیں ساکوں ایں ابدی باغ وچ کٹھا کیتا ہے۔ اسان امر جیون پے
ہنہندے ہیں۔" انہاں کوں خوش کیکھ کے مولوی لطف علی وی خوش تھیا جو اوندی
شاعری وچوں ڈو جیتی بے انت نعمتاں تانڑیں جیکھے ہن۔ سیف الملوک تے
بدلیج البانو شاعر کوں ہوں آدر ڈتا۔ اوکوں اوندی بائی ہوئی دنیا پھرائی تے
آکھیا۔ "ایہ ساری تیڈی اپنی ٹھہرائی ہوئی دنیا ہے تو وی اتھاہیں نال اساءے
ٹک پو"

مولوی صاحب کھلیا تے آکھیا۔ "میں شاعر تے فانی ہک جاہاں۔ واپس منو
مبارک ویساں۔"
کنجیاں دا گچھا: حکایتاں

(1) مولوی لطف علی: مہان سرائیکی شاعر مثنوی "سیف الملوک" دا لکھاری

(2) بدلیج البانو تے سیفل الملوک: مثنوی دے کردار

(3) شہر گلستاں ملک ارم: پری بدلیج البانو دا شہر تے ملک

(4) منو مبارک: اوہ گوٹھ جتھاں مولوی لطف علی دا مزار ہے

ساہون	ساہون	درد	کھڑائے
ساہون	ساہون	زخماں	کھائے
ساہون	ساہون	زندگی	کئی
ساہون	ساہون	عمر	گنوائے

(شا کر شجاع آبادی)

میڈا کیہ قصور ہے ماواں

میڈا	کیہ	قصور	ہے	ماواں
میڈا	حصہ	کیوں	نہ	رکھیا؟
میڈے	ول	کیوں	نہ	دیکھیا
میڈے	لئی	کیوں	نہ	لکھیا؟

چندر	تارے	ونج	ویندے	ہن
کل	نظارے	ونج	ویندے	ہن
عشق	جھمکنڈ	وی	اکھ	کوں
خاب	سارے	ونج	ویندے	ہن
کچھ	اشاراں	تے	یار	نچ
کچھ	اشارے	ونج	ویندے	ہن
دھیاں	اج	وی	جو	ونڈ
			دا	ناں
			چاون	

سرائیکی زبان تے ثقافت دا آج تے کل

(تحریر: صادق بخاری)

سرائیکی خطہ اپنی مٹھاس، سادگی تے مہمان نوازی دے حوالے نال ہمیشہ توں پہچان رکھدا پیا اے۔ ایہہ دھرتی نہ صرف وسیب تے دریاواں دی سرزمین اے، بلکہ اتھوں دی زبان، لوک ریتاں تے ثقافت وچ صدیاں دی خوشبو وسدی اے۔ سرائیکی زبان محض بولی نہیں، بلکہ اک مکمل تہذیبی اظہار اے جیہڑا محبت، احترام تے امن دا پیغام دیندا اے۔ آج دے جدید دور وچ، جتھے دنیا گلوبل ولج بن گئی اے، او تھے زباناں تے ثقافتاں نوں محفوظ رکھنا اک چیلنج بن چکیا اے۔ سرائیکی زبان وی آج انہاں زباناں وچ شامل اے جیہڑیاں اپنی پہچان دی بقائے جدوجہد وچ مصروف نیں۔ آج دے نوجوان کول انگریزی تے اردو دارحجان زیادہ اے، جس نال مقامی زباناں دا دائرہ سکڑدا پیا اے۔ پر خوشی دی گل ایہہ اے کہ سرائیکی خطے دے باشعور طبقے، لکھاری تے نوجوان شاعر، زبان تے ثقافت دی خدمت وچ سرگرم نیں۔ سرائیکی ادب دا خزانہ بہت وسیع اے۔ خواجہ فرید، حافظ بن یوسف، شا کر شجاع آبادی، انور فریدی، اقبال سکھیر اور گے کئی ناں آج وی وسیب دے دل وچ زندہ نیں۔ انہاں دی شاعری وچ دھرتی دی خوشبو، عشق دی لطافت تے انسان دوستی دا پیغام اے۔ سرائیکی ثقافت وی اپنی پہچان رکھدی اے چاہے اوہ جھومر ہووے، چولستان دی ہیر ہووے یا ملتان دا دستکاری ہنر۔ ہر رنگ سرائیکی وسیب دی مٹی نال جڑیا پیا اے۔ تعلیم تے ذرائع ابلاغ دی ترقی نال سرائیکی زبان نوں نویں مواقع مل رہی نیں۔ سوشل میڈیا تے یوٹیوب تے نوجوان اپنی زبان وچ مواد تخلیق کر رہی نیں۔ سرائیکی گانے، ڈرامے تے شاعری دے چینل بڑھدے پئے نیں، جیہڑا زبان دی بقا دا مثبت اشارہ اے۔ یونیورسٹیاں وچ سرائیکی ڈیپارٹمنٹ قائم ہون نال تحقیقی کام وی ودھ رہیا اے۔ ایہہ عمل سرائیکی زبان نوں اکیڈمک درجہ دی طرف لے کے جا رہیا

تساں	کھیڈے	وچ	مگن	رہے
میں	ادھورا	پن	بھگتدا	رہیا
ساہون	ساہون	دکھ	سہندا	رہیا
پر	اندر	ہی	اندر	سڑدا
ماواں	!	میں	ہک	سوال
تساں	میڈے	نال	کیوں	بھل
میڈے	حصے	دی	خوشیاں	تے
کدی	نظر	کیوں	نہ	دھری
				تسی؟

ساہری وی غماں نال گذری

ساہری	وی	زخماں	نال	گذری
ساہری	وی	ساویں	نال	گذری
ساہری	وی	دکھاں	نال	گذری
ساہری	وی	سڑدے	اندر	گذری
ساہری	وی	ڈکھے	جگر	نال
ساہری	وی	بھلے	سپنے	نال
ساہری	وی	روندے	دل	نال
گذری				

اے۔ پر ایہہ وی حقیقت اے کہ صرف جذبات نال زبان نہیں بچدی۔ ضروری اے کہ سرائیکی زبان نوں نصاب وچ شامل کیتا جائے، سرکاری اداریاں وچ استعمال بڑھایا جائے تے میڈیا وچ سرائیکی پروگرامز نوں زیادہ وقت دتا جائے۔ حکومت نال نال، عوام وی اپنا حصہ پائیں اپنے بچیاں نال سرائیکی وچ گل کریں، کہانیاں سنائیں تے لکھت وچ سرائیکی دا استعمال ودھائیں۔ آخر وچ ایہہ کہنا مناسب ہووے گا کہ سرائیکی زبان تے ثقافت صرف اک وسیب دی نہیں بلکہ پورے پاکستان دی ثقافتی دولت اے۔ جیہڑا قوم اپنی زبان نال محبت رکھدی اے، اوہہ اپنی پہچان نوں ہمیشہ زندہ رکھدی اے۔ اج ضرورت ایہہ اے کہ اس مٹھڑی زبان تے دھرتی دی خوشبو نوں محفوظ کیتا جائے، تاں کہ آن والی نسل وی ایہہ فخر نال کہہ سکے

****میں سرائیکی آں، تے ایہہ میری پہچان اے**!**

نویں نسل تے سرائیکی پہچان

(تحریر: روبینہ لغاری)

دنیا دے بدل دے منظر نامے وچ ہر قوم دا مستقبل اس دی نویں نسل دے ہاتھ وچ ہوندا اے۔ جیہڑی نسل اپنی زبان، ثقافت تے پہچان نال جڑ کے زندگی گزارے، اوہہ کبھی مٹدی نہیں۔ سرائیکی وسیب وچ وی اج ایہہ سوال زور پکڑ رہیا اے کہ ساڈی نویں نسل اپنی سرائیکی زبان تے شناخت نال کنجا جڑی ہوئی اے؟

پچھلے کچھ سالوں وچ جدید تعلیم، سوشل میڈیا تے انگریزی رجحان نے سرائیکی زبان نوں گھرانے دے اندر وی پس منظر وچ دھکیل دتا اے۔ والدین زیادہ تر اپنے بچیاں نال اردو یا انگریزی وچ گل کرن نوں ترجیح دیندے نیں، جس نال بچے اپنی مادری زبان نال دور ہوندے پئے نیں۔ ایہہ صورتحال نہ صرف زبان لئی خطرہ اے بلکہ ثقافتی رشتہ کمزور کرن دا باعث وی بن رہیا اے۔

نویں نسل نوں سرائیکی زبان دی مٹھاس تے ثقافت دی خوبصورتی نال روشناس کرنا وقت دی اہم ضرورت اے۔ ساڈے وسیب دے گیت، جھومر، کہانیاں تے محاورے ساڈی شناخت دا حصہ نیں۔ جدو بچہ اپنے نانی یا دادی کولوں کہانی سنے تے اپنی زبان وچ شعر سنے، اوہہ صرف لفظ نہیں سکھدا بلکہ احساس، محبت تے تہذیب وی حاصل کردا اے۔

اج دے نوجواناں وچ خوش آئند تبدیلی ایہہ وی اے کہ کچھ باشعور تے تعلیم یافتہ سرائیکی نوجوان اپنی زبان لئی آگے آرہے نیں۔ اوہہ فیس بک، یوٹیوب تے انسٹاگرام تے سرائیکی مواد تخلیق کر رہے نیں شاعری، گانے، مزاحیہ ویڈیوز تے شارٹ فلمز۔ ایہہ رجحان نہ صرف زبان دی مقبولیت ودھا رہیا اے بلکہ نویں نسل وچ فخر دا احساس وی پیدا کر رہیا اے۔

تعلیمی اداریاں وچ سرائیکی مضمون یا کورس دا شامل ہونا وی ضروری اے۔ اگر بچے نوں اسکول توں ایہہ احساس ہووے کہ اوہہ دی زبان اک علم دا وسیلہ وی بن سکدی اے، تاں اوہہ اس نال شرم نہیں بلکہ فخر محسوس کرے گا۔ یونیورسٹیاں وچ سرائیکی چیئرز تے ریسرچ پروگرامز دا قیام نویں نسل لئی راستہ ہموار کرے گا۔

سرائیکی ادب وی ایہہ ذمہ داری نبھاسکدا اے۔ جدید لکھاری اگر اپنی تحریاں وچ نویں نسل دے تجربات، احساسات تے خواب سرائیکی وچ بیان کرن، تاں اوہہ زبان صرف ماضی نہیں بلکہ حال تے مستقبل دا حصہ بن جائے۔ ایہہ زبان دکھی گیتاں تے وچھوڑیاں دی نہیں، بلکہ محبت، ترقی تے امید دی زبان اے۔

ساڈی ذمہ داری اے کہ نویں نسل نوں ایہہ سمجھائیے کہ مادری زبان شرمندگی نہیں بلکہ فخر دا نشان اے۔ جیہڑا بچہ اپنی زبان نال محبت کردا اے، اوہہ کسی ہور زبان نوں وی بہتر طریقے نال سکھ سکدا اے۔ اپنی زبان نال جڑنا مطلب اپنی جڑاں نال جڑنا اے۔

آخر وچ ایہہ کہنا مناسب اے کہ سرائیکی پہچان صرف وڈی عمر دے لوکاں دا ورثہ نہیں، بلکہ نویں نسل دا حق وی اے۔ ایہہ حق اوہہ اوس وقت حاصل کر سکدی اے جدو ساڈا سماج، تعلیمی ادارے تے میڈیا اکٹھے ہو کے سرائیکی

زبان نوں عزت تے موقعہ دین۔ تاں کہ کل نوں جدواہیہ نسل وڈی ہووے،
تاں اوہہ فخر نال کہہ سکے

ساڈی زبان ساڈی پہچان، سرائیکی وسیب ساڈا امان!

سرائیکی مزاحیہ ادب دا جائزہ

(تحریر: صادق وسیم لاشاری)

سرائیکی زبان دا ادب اپنی مٹھاس، سادگی تے زندگی دی حقیقت نال لہیا پیا ہے۔ ایہہ زبان صرف دکھ درد دا اظہار نہیں، بلکہ ہنسی خوشی، مذاق تے تہنہ دی دنیاوی پیدا کردی ہے۔ سرائیکی مزاحیہ ادب اوہ آئینہ ہے، جتھوں معاشرتی تلخیاں نوں نرم لہجے وچ بیان کیتا جاندا ہے تے لوکاں دے چہراں اتے مسکراہٹ آ جاندی ہے۔

سرائیکی علاقے وچ مزاح ہمیشہ لوک کہانیاں، پہیلیاں، پٹے تے لطیفے دی صورت وچ موجود رہیا ہے۔ پر لکھت صورت وچ مزاح دا آغاز اس وقت ہویا، جدو جدو سرائیکی ادب نے اخباراں تے رسالیاں دا سہارا لیا۔ مزاح نگاراں نے عام لوکاں دے مسائل، سیاسی تماشے تے سماجی کمزوریاں نوں طنز تے مزاح دے پردے وچ پیش کیتا۔

سرائیکی مزاح وچ زبان دی مٹھاس سب توں خاص گل ہے۔ ہک سادہ جملہ وی ایس لہجے وچ ہسناں دا سامان ب جاندے۔ مثال دے طور تے، لوک گالھاں وچ پینڈو پن نوں تضحیک سمجھ دی بجائے فخر سمجھدے ہن۔ ایہہ خود سرائیکی مزاح دی خوبصورتی ہے، جتھے بندہ آپ اتے ہنس کے زندگی دے بوجھ ہلکے کر لیندے۔

مشہور سرائیکی مزاح نگاراں وچ **محمد اقبال سوکڑی، اللہ ڈتہ چانڈی، غلام شبیر رند، "تے" شاہد لغاری" دے ناں نمایاں ہن۔ ایس لکھاریاں نے چولستانی قصے، گھریلو سیاست تے پینڈو دی چالاکی نوں اس طرح بیان کیتا کہ پڑھ والا

نہ صرف ہنسے بلکہ سوچ اتے مجبور ہووے۔

ریڈیو تے تھیٹر وی سرائیکی مزاح دی ترویج وچ وڈا کردار ادا کیتا۔ **سرائیکی ڈرامے**، خصوصاً ہک چور، دو پولیس جیسے مقامی ڈرامے، عام لوکاں دی زندگی دے مسائل اتے ہنسی دے رنگ وچ روشنی پاو دے ہن۔ ایہہ مزاح دراصل تنقید نرمل نال دی روایت نوں آگے ودھاوے ہے۔

سوشل میڈیا دے دور وچ وی سرائیکی مزاح نواں رنگ اختیار کیتا ہے۔ نوجوان لکھاری تے وی لاگ سرائیکی مزاحیہ شاعری، مختصر کہانیاں تے ویڈیو کلیپاں راہیں اپنی زبان نوں زندہ رکھے بیٹھے ہن۔ ایہہ خوش آئند گالھ ہے کہ مزاح صرف تفریح نہیں، بلکہ اپنی ثقافت تے شناخت دی پہچان وی ب رہیا ہے۔ آخر وچ ایہہ کہنا بجا ہووے گا کہ سرائیکی مزاحیہ ادب صرف ہنس دا وسیلہ نہیں، بلکہ زندگی دے دکھ نال جین دی صلاحیت ہے۔ جدو سرائیکی بندہ اپنی غربت، محرومی یا سیاست اتے ہنس لیندے، اوہ اصل وچ اپنی طاقت دا اظہار کردے۔

سرائیکی زبان دی ترقی تے مسئلے

(تحریر: پرویز حیدر لغاری)

سرائیکی زبان برصغیر دیاں پرانی تے زرخیز زباناں وچوں اک ہے۔ ایہہ زبان نہ صرف وسیب دی شناخت ہے بلکہ ساڈی ثقافتی، تاریخی تے ادبی وراثت دا حصہ وی ہے۔ سرائیکی بولی، اپنے مٹھے لہجے، نرمی، تے انسانی جذبات دی سچی ترجمانی دی وجہ نال، دنیا دیاں خوبصورت زباناں وچ شمار تھیندی ہے۔ پر افسوس، جتھاں ایہہ زبان اپنے خلوص تے ادب دی وجہ نال دلاں اتے راج کردی ہے، اوتھاں ایہہ کئی چیلنجز تے مسئلے وی سامھنے آندے پئے ہن۔

سرائیکی زبان دی ترقی دے سفر دا آغاز دراصل اوہدوں تھیندا ہے، جدو ایہہ بولی روزمرہ دی گالھ بات توں نکل کے تحریری صورت اختیار کرے ہے۔

دینا، دراصل اک ثقافتی ظلم ہے۔

ایہہ وی قابل ذکر ہے کہ سرائیکی ادب **جدید دور** بہت متحرک ہے۔ نوجوان لکھاری مختصر کہانیاں، شاعری، تے تنقید دے ذریعے نواں رجحان پیدا کر رہن۔ خاص طور اے عورت لکھاریاں جیویں **نصرت لغاری، صغرا چنڈیہ تے نادیر قریشی**، معاشرتی موضوعات اے لکھ کے ادب نوں نواں رنگ دے رہیاں ہن۔ ایس نوجوان نسل نے سوشل میڈیا نوں وی ذریعہ بنایا ہے۔ فیس بک، یوٹیوب تے ریڈیو چینلاں اے سرائیکی شاعری تے مباحثے روز بروز دھڑھل رہن۔

پرسرائیکی زبان دی ترقی دے رستے وچ اک اور بڑی رکاوٹ **ریاستی بے حسی** ہے۔ سرکاری سطح اے کوئی جامع پالیسی نہیں جیہڑی سرائیکی زبان نوں فروغ دے سے۔ کئی بار وعدے تے اعلان کیتے گئے، پر عملدرآمد نہیں ہویا۔ نہ نصاب وچ تبدیلی آئی، نہ زبان نوں دفتری حیثیت ملی۔ نتیجہ ایہہ ہے کہ سرائیکی بول والے نوجوان اپنی زبان تے فخر محسوس کر دی بجائے شرمندگی محسوس کرن لگ پئے ہن ایہہ صورتحال تشویشناک ہے۔

اس دے باوجود، سرائیکی زبان وچ **امید دا دیا** **بجھیا نہیں۔ آج وی لوک گیتاں، لوک کہانیاں، میل ملاپ، تے ادبی محفلاں وچ سرائیکی بولی نال محبت نظر آندی ہے۔ سرائیکی ثقافتی میلوں تے صوفی مشاعرہ ایہہ زبان دی بقا دی علامت ہن۔ جتھاں نوجوان تے بزرگ اکٹھے اپنی مٹی تے بولی دا جشن مناندے ہن۔

ایہہ زبان محبت، سچائی تے امن دی ترجمان ہے۔ جے اساں چاہندے آں کہ ایہہ زبان ترقی کرے، تاں حکومت، تعلیمی ادارے، میڈیا تے عوام نوں اکٹھے کم کرنا پویسی۔ نصاب وچ سرائیکی دا اضافہ، ترجمے دا فروغ، تے سرکاری دفاتر وچ استعمال ایس سارے اقدام زبان نوں نواں جیو دے سدے ہن۔

آخر وچ ایہہ کہنا ضروری ہے کہ سرائیکی زبان دا مستقبل انہاں لوکاں دے ہتھ وچ ہے جیہڑے ایہہ بولی بولدے، سندے تے پسند کردے ہن۔ جے اوہ اپنی زبان اے فخر محسوس کرن تے ایس نوں نسل توں نسل منتقل کرن، تاں کوئی

ساڈی دھرتی دے صوفی شاعر، جیویں **خوشحال خان خٹک، خواجہ فرید، بچل سرمست تے حافظ نصر اللہ گیلانی**، ایہہ سرائیکی زبان دے اوہ روشن مینار ہن جیہڑے اس دی بنیاد نوں مضبوط کیتا۔ اوہناں نے اپنی شاعری دے ذریعے محبت، امن تے انسانیت دا پیغام عام کیتا۔ فرید دا ہک الف آج وی سرائیکی ادب دی روح سمجھیا جاندے۔

وقت گزرن نال سرائیکی زبان نے نواں رنگ اختیار کیتا۔ ریڈیو، اخبار تے تھیٹر دے ذریعے ایہہ زبان عوام وچ مقبول تھی۔ ریڈیو ملتان تے بہاولپور اسٹیشن اے نشر ہوندے سرائیکی ڈرامے تے کہانیاں عوام دے دلان وچ بس گئیاں۔ پر ایہہ ترقی جتنی خوش آئند سی، اتنی محدود وی۔ حکومت تے تعلیمی ادارے ایہہ زبان نوں باقاعدہ حیثیت نہیں دے سکے۔ آج وی سرائیکی بولی **نصاب، سرکاری دفاتر تے میڈیا** وچ مکمل طور تے شامل نہیں۔ ایہہ اوہ سب توں وڈا مسئلہ ہے، جیہڑا سرائیکی زبان دی ترقی دے رستے وچ رکاوٹ بیاہویا ہے۔

سرائیکی زبان دے ”تحفظ تے فروغ“، لئی سب توں ضروری گالھ ایہہ ہے کہ اوہ نوں تعلیمی سطح اے مقام دتا جائے۔ جے بچے نوں اپنی مادری زبان وچ تعلیم ملے، تاں اوہ بہتر طور اے علم حاصل کرے سدے ہن۔ پر ایس وقت اسکولاں تے کالج وچ اردو تے انگریزی دا غلبہ ہے۔ سرائیکی نال نال دوسری مقامی زبانوں وی ہاشیے اے چلی گئیاں۔

ایہہ وی سچ ہے کہ سرائیکی زبان دے لکھاری، شاعر تے محقق، محدود وسائل دے باوجود اپنا کردار نبھار رہن۔ سرائیکی ادبی بورڈ، سرائیکی سنگت، بہا الدین زکریا یونیورسٹی دا شعبہ سرائیکی تے کئی رسالے، ایہہ سب اس زبان دی خدمت وچ مصروف ہن۔ پر اداریاں دی کمی تے مالی وسائل دی قلت، ایہہ کوششاں نوں کچھ محدود کر دیندے ہن۔

سرائیکی زبان دا دوسرا بڑا مسئلہ **لسانی شناخت** **دا ہے۔ کئی سرکاری ادارے ہن وی ایہہ بحث کردے ہن کہ سرائیکی الگ زبان ہے یا پنجابی دی شاخ۔ ایہہ سوچ نہ صرف غلط ہے بلکہ نقصان دہ وی۔ کیوں کہ سرائیکی دی اپنی تاریخ، گرامر، الفاظ تے صوفی ساخت موجود ہے۔ ایس نوں پنجابی دا لہجہ قرار

طاقت ایں بولی نوں مٹانئیں سدی۔ سرائیکی زبان ساڈی پہچان، ساڈی مٹی تے ساڈی سانس ہے جے ایں بولی زندہ ہے، تاں وسیب وی زندہ ہے۔

سرائیکی ادب وچ عورت دا کردار

(تحریر: رضوانہ بلوچ)

سرائیکی ادب اک وسیع سمندر ہے، جیہڑے وچ محبت، دکھ، میر، خواب، امید تے حقیقت دے رنگ وسدے پئے ہن۔ ایہہ ادب صرف مرداں دا قلمی کارنامہ نہیں، بلکہ عورتاں دا نازک احساس، اوہناں دی قربانی، تے اوہناں دی سوچ دا عکس وی اس وچ جھلکدا ہے۔ سرائیکی ادب وچ عورت دا کردار اوہناں دی عظمت تے حوصلے دا استعارہ ہے اوہ کردار جیہڑا صدیوں توں اس دھرتی دی مٹی وچ مہک رہیا ہے۔

سرائیکی ثقافت وچ عورت ہمیشہ عزت، غیرت تے محبت دی علامت رہی ہے۔ اوہ ماں، بہن، بیوی تے محبوبہ دے روپ وچ زندگی دا ہر رنگ سجانوی ہے۔ سرائیکی لوک گیتاں تے کہانیاں وچ عورت دا کردار اکثر **صبر، وفاتے قربانی ** دے جذبے نال بھر یا ہوندا ہے۔ ہیر رانجھا، سوہنی مہینوال، سسی پنہوں تے مرزا صاحبان جیہیاں داستاناں وچ عورت ایہہ دکھاندی ہے کہ عشق صرف جذبات دا ناں نہیں بلکہ ایہہ جرات، استقلال تے سچائی دا استعارہ ہے۔

سرائیکی شاعری وچ عورت کئی رنگاں وچ سامنے آندی ہے۔ کدی اوہ محبت دا استعارہ ہے، کدی اوہ معاشرتی ظلم دا شکار، تے کبھی خود مزاحمت دا نشان۔ خواجہ فرید دے کلام وچ عورت، انسان دی اندرونی تڑپ دا اظہار ہے۔ اوہ دی ہیر صرف رانجھا دی دیوانی نہیں، بلکہ حق دی تلاش وچ اک انسان دی علامت ہے۔ ایہہ کردار ایں گل دا اعلان کردا ہے کہ عورت صرف حسن دا پیکر نہیں، بلکہ روح دی گہرائی تے احساس دا مرکز ہے۔

وقت دے نال سرائیکی ادب وچ عورت دا تصور وی تبدیل تھیدا رہیا ہے۔ پہلے دور وچ اوہ کہانی دی مظلوم کردار طور پیش کیتی جاندی سی، پر جدید دور وچ اوہ اپنی آزادی تے شعور دی علامت بن گئی ہے۔ **نصرت لغاری، روبینہ قریشی، صفرا چانڈیہ، زبیدہ جیلانی تے نادیہ قریشی ** جیہیاں لکھاریاں نے سرائیکی ادب وچ عورت دی سوچ نوں نواں رخ دتا ہے۔ اوہناں دے افسانے تے شاعری وچ عورت صرف مظلوم نہیں، بلکہ مزاحمت دی آواز ہے۔ اوہ معاشرتی نا انصافیاں دے خلاف بولدی ہے، اوہ تعلیم تے برابری دا مطالبہ کردی ہے، اوہ مرد دی برتری نہیں بلکہ انسانیت دی برابری چاہندی ہے۔

سرائیکی لوک ادب وچ عورت دا کردار وی بہت مضبوط ہے۔ اوہ گیتاں، ٹپیاں تے جھولیاں وچ اپنی محبت تے دکھ دا اظہار کردی ہے۔ اوہ ماں بن کے دعائیں دیندی ہے، بیٹی بن کے پھل ورگی نرمی پیدا کردی ہے، تے محبوبہ بن کے عشق دا درس دیندی ہے۔ چولستانی گیت تے روہی دے راگ عورت دے جذبات نال بھر پور ہن۔ اوہ گیت عورت دی زبان ہن جتھوں اوہ اپنی مٹی، اپنے رشتے تے اپنے درد نال گل کردے۔

پرايہہ وی سچ ہے کہ سرائیکی ادب وچ عورت نوں ہمیشہ مکمل آزادی حاصل نہیں رہی۔ بہت عرصہ تک مرد لکھاری اوہ دی کہانی لکھیندے رہن، پر عورت دی اپنی آواز اوہناں کہانیاں وچ کدھری دب گئی۔ اوہ دے دکھ، اوہ دی سوچ، تے اوہ دی خودی دی جھلک اکثر مردی نظر وچوں بیان تھیندی رہی۔ پر ہن دور بدل رہیا ہے۔ ہن عورت اپنی کہانی آپ لکھدی ہے، اپنے لفظاں وچ اپنی شناخت بیان کردی ہے۔

آج دی سرائیکی عورت لکھاری صرف محبت دے گیت نہیں گوندی، اوہ ظلم، غربت، جہالت تے نا انصافی دے خلاف قلم اٹھاندی ہے۔ اوہ دا ادب مزاحمت دا استعارہ ب چکیا ہے۔ صفرا چانڈیہ دی نظم وچ اوہ عورت کہندی ہے:

میں ہک دیواری نہیں، میں ہوا دا جھونکا آں

> جیہڑا قید نہیں تھیندا، پر روشنی دا نشان بد۔

ایہہ اوہ جذبہ ہے جیہڑا سرائیکی ادب نوں نواں رنگ دے رہیا ہے۔

سرائیکی لوک موسیقی تے اس داسماجی اثر

(تحریر: ظفر چانڈیہ)

سرائیکی وسیب دی مٹی ہمیشہ سنگیت، شاعری تے وجدی زمین رہی ہے۔ ایں دھرتی دے راگ تے سرصدیوں توں انسان دے دل نوں نرم کردے آندے پئے ہن۔ سرائیکی لوک موسیقی، صرف تفریح یا دل لگی دا ذریعہ نہیں، بلکہ اوہ ساڈی روح، ساڈی تاریخ، تے ساڈی اجتماعی یادداشت دا حصہ ہے۔ ایہہ اوہ آواز ہے جیہڑی اوہناں لوکاں دے دلاں وچوں نکلدی ہے جیہڑے سادہ، محنتی تے محبت نال بھرے ہن۔

سرائیکی موسیقی دا آغاز وہدوں ہو یا جدو بندے نے مٹی نال پہلا رشتہ جوڑیا۔ ڈھول دی تھاپ، بنسری دی تان تے رباب داسر ایہہ سب قدرت دے سر ہن۔ ایں خطے دی موسیقی صوفیانہ روح نال لبریز ہے۔ **خواجہ غلام فرید، شاہ شمس تبریز، سچل سرمست، ** تے ** بلھے شاہ ** دے کلام نے ایں موسیقی نوں نیا معنی دتا۔ اوہناں دے اشعار جدو ڈھولک تے چھٹے دے راگ نال گائے جاندے ہن، تاں اوہ انسان نوں دنیاوی غم توں آزاد کر کے روحانی سکون بخشدے ہن۔

سرائیکی لوک موسیقی دی سب توں بڑی خوبی ایہہ ہے کہ اوہ ** زمین نال جڑیا فن ** ہے۔ ایہہ ہر طبقے، ہر علاقے تے ہر موسم نال تعلق رکھدی ہے۔ چاہے اوہ چولستان دی وسعت ہووے یا روہی دے ٹیلے، یا مظفر گڑھ تے ڈی جی خان دے میلے، ہر جاہے سرائیکی راگ اپنی مٹھاس نال دل جت لیندے ہن۔ ایہہ موسیقی نہ امیر دی ہے نہ غریب دی ایہہ سب دی ہے۔

لوک گیتاں وچ سرائیکی موسیقی داسب توں خالص رنگ نظر آندے۔ اوہ گیت جیہڑے عورتاں کھیتاں وچ کم کردیاں، یا چاندنی راتاں وچ سنگیت دی تان اتے گاندیاں۔ مثال دے طور تے میڈا عشق وی توں، میڈا یار وی توں یا ساڈا عشق روہی دے راہ جیہے گیت، ایں دھرتی دی محبت، ہجرت، جدائی تے وفادے احساس نال بھرے ہن۔ ایہہ گیت سرائیکی لوک دی روزمرہ زندگی دا

سرائیکی ڈراما تے کہانی نویسی وچ وی عورت دا کردار مرکزی حیثیت رکھدا ہے۔ ریڈیو ملتان تے بہاولپور ٹی وی اتے پیش ہون والے ڈرامیاں وچ عورت اکثر گھر، خاندان تے سماج دی مضبوط بنیاد طور پیش کیتی جاندی ہے۔ اوہ اپنی مجبوری دے باوجود حوصلہ نہیں ہاردی، اوہ اپنے رشتیاں، عزت تے بچوں دی حفاظت لئی ہر ظلم برداشت کردی ہے۔ ایں کردار حقیقی زندگی دیاں عورتاں دا عکس ہن، جیہڑیاں اپنی خاموشی وچ طاقت رکھدیاں ہن۔

تاہم جدید سماج وچ سرائیکی عورت کئی چیلنجز داسامھنا کر رہی ہے۔ اوہ تعلیم، روزگار تے آزادی لئی جدوجہد وچ مصروف ہے۔ پر ادب نے اوہ نوں حوصلہ دتا ہے۔ سرائیکی شاعرات تے لکھاریاں نے عورت نوں احساس جرم دی بجائے احساس فخر بخشی ہے۔ اوہ ہن صرف کسی دی ماں یا بہن نہیں، بلکہ خود اک تخلیق کار، فلاسفر تے رہنما ہے۔

سرائیکی ادب دی خوبصورتی ایہہ ہے کہ اوہ عورت نوں زندگی دا مرکز سمجھدا ہے۔ اوہ دی موجودگی نال ہی کہانی مکمل ہوندی ہے۔ جے اوہ ماں دی صورت وچ ہوندا ہے تاں دعا بدی ہے، جے اوہ عاشق دی صورت وچ ہوندا ہے تاں عشق بدی ہے، تے جے اوہ شاعر دی صورت وچ ہوندا ہے تاں لفظاں دی روشنی بدی ہے۔

آخر وچ ایہہ کہنا بجا ہے کہ سرائیکی ادب وچ عورت صرف کردار نہیں، بلکہ اک نظریہ ہے حسن، احساس، تے حوصلے دا نظریہ۔ جتھوں اوہ ظلم دا مقابلہ وی کردی ہے تے محبت دا پرچار وی۔ اوہ ایہہ ثابت کردی ہے کہ عورت خاموش نہیں، بلکہ زندگی دی ہر صد وچ اوہ دلچہ گوئجہ ہے۔

سرائیکی ادب دا مستقبل عورت دے ہتھ وچ وی ہے، کیوں کہ اوہ نہ صرف اپنے خواب لکھدی ہے بلکہ اپنے وسیب دا خواب وی محفوظ کردی ہے۔ اوہ لفظاں نال پھل اگا وندی ہے، اوہ درد نوں خوشبو وچ بدل دی ہے۔

ایہہ عورت ہی ہے، جیہڑی سرائیکی ادب نوں زندگی دی اصل معنویت بخشدی ہے۔

.....

حصہ ہن اوہناں دی خوشی، غم، دعا تے امید سب کچھ انہاں راگاں وچ سمائے پئے ہن۔

سرائیکی لوک ساز وی ایس فن دا حصہ ہن۔ ڈھول، چمٹا، رباب، بنسری، سرنائی تے الگوزہ ایس سب ساز سرائیکی لوک موسیقی دی پہچان ہن۔ اوہناں دا استعمال نہ صرف موسیقی لئی بلکہ ثقافتی میلوں تے روحانی محفلان وچ وی کیتا جاندا ہے۔ **چولستان دے صوفی میل ** تے **مزار بہا الدین زکریا ** دا عرس، انہاں سازاں دے بغیر ادھورا سمجھیا جاندا ہے۔ ایہہ ساز صرف آواز نہیں پیدا کردے، بلکہ دھرتی دادکھ تے انسان دا جذبہ بیاں کردے ہن۔

سرائیکی موسیقی دا سماجی اثر بہت وسیع ہے۔ ایہہ بندے نوں جوڑ دی ہے، جدائی نوں کم کردی ہے، تے نفرت نوں محبت وچ بدل دی ہے۔ جدو کوئی سرائیکی گیت گائے جاندا ہے، تاں اوہ صرف گلوکار دی آواز نہیں، بلکہ اک پوری قوم دا احساس بولدے۔ ایہہ موسیقی مزدور، کسان، چرواہا، عاشق تے صوفی سب نوں اک لڑی وچ پرودی ہے۔ ایس دا پیغام ہمیشہ محبت، امن تے انسانیت دار ہیا ہے۔

پہلے وقاں وچ سرائیکی موسیقی صرف میلوں یا شادی بیاہ تک محدود سی، پر ہن ایس نے **ریڈیو، ٹی وی تے سوشل میڈیا ** راہیں نواں دائرہ اختیار کیتا ہے۔ گلوکاراں جیویں **شفیق خواجہ، عطا اللہ عیسیٰ خیلوی، شوکت علی، نصیبو لال تے اکرم راہی ** نے سرائیکی موسیقی نوں بین الاقوامی شناخت دتی۔ انہاں دی آواز وچ ایس دھرتی دا درد، محبت تے شوق جھلکدا ہے۔ عطا اللہ دا گیت واسطہ ای رب دایا نصیبو لال دا سوہنا نہیں چھڈ دایا صرف دھن نہیں بلکہ سرائیکی احساس دا مظہر ہن۔

ایہہ وی قابل ذکر ہے کہ سرائیکی لوک موسیقی عورت نوں وی اظہار دا موقعہ دیندی ہے۔ اوہ اپنے گیتاں راہیں اپنی خواہشاں، دکھاں تے امیدیں نوں بیان کردی ہے۔ سرائیکی لوک گیتاں وچ عورت دا لہجہ محبت نال لبریز ہوندا ہے، پر اوہ دی آواز وچ شکوہ وی ہوندا ہے۔ اوہ دی خاموشی وی اک پیغام ہوندی ہے۔

جدید دور وچ سرائیکی موسیقی نوں کئی چیلنجز دا سامھنا ہے۔ مشینی سازاں، جدید

اسٹوڈیوز تے غیر مقامی دھناں نے اصل لوک رنگ نوں کچھ دھندلا کر دتا ہے۔ ایس نال نال، سرکاری سطح اتے سرائیکی فنکاراں نوں سپورٹ دی کمی وی محسوس تھیندی ہے۔ فنکار اپنی محبت نال کم کردے ہن، پر انہاں دے وسائل محدود ہن۔ ایہہ افسوسناک حقیقت ہے کہ جیہڑی موسیقی ساڈی پہچان ہے، اوہ اج اجنبی تھیندی پئی ہے۔

پر امید دا دیا بجھیا نہیں۔ نوجوان نسل ہن وی اپنی مٹی دے راگ نوں زندہ رکھے بیٹھے ہن۔ سوشل میڈیا تے نواں سرائیکی گلوکاراں جو نال سامنے آندے پئے ہن۔ اوہ پرانے گیتاں نوں جدید رنگ وچ پیش کر کے دنیا نوں دکھا رہے ہن کہ سرائیکی راگ صرف روایت نہیں ایہہ جدت دا استعارہ وی ہے۔ آخر وچ ایہہ کہنا ضروری ہے کہ سرائیکی لوک موسیقی صرف فن نہیں، بلکہ **زندگی دی ترجمانی ** ہے۔ اوہ دکھ وچ سکون، جدائی وچ امید، تے خاموشی وچ آواز پیدا کردی ہے۔ ایہہ موسیقی بندے نوں اپنے آپ نال جوڑ دی ہے، تے ایہہ اوہ طاقت ہے جیہڑی کسی قوم نوں زندہ رکھدی ہے۔ سرائیکی لوک موسیقی ساڈی دھرتی دا سانس ہے۔ جدو تک ایہہ ڈھول دی تھاپ، بنسری دی تان تے رباب دی سرگنجی رہے سی، اوہدوں تک سرائیکی وسیب دادل وی دھڑکدا رہسی۔

GOMRAL RANG

گندھارا ہندکو اکیڈمی پشاور

گندھارا ہندکو بورڈ پشاور

4-A ریلوے روڈ یونیورسٹی ٹاؤن پشاور

091-7256262